

Forskerforum

TIDSSKRIFT FOR FORSKERFORBUNDET

FOTO: ERIK NORRUD

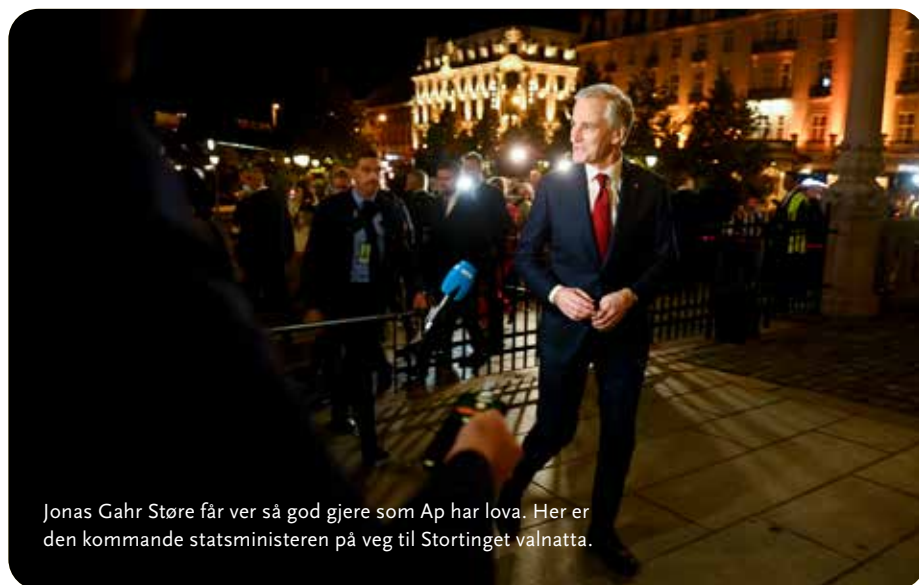
Forskere i farta

Akademikere har hele verden for sine føtter, og reiser kan være dyttet som skal til for å klatre i karrierestigen.

Side 16–23

Frå kutt til tillit

Meiner dei raudgrøne det som står i eigne partiprogram?
Då kan vi ynskje endringar velkomne.

Jonas Gahr Støre får ver så god gjere som Ap har lova. Her er den kommande statsministeren på veg til Stortinget valnatta.

Kanskje Forskerforbundet eller andre har drive vellykka lobbyverksemd? Forskerforum har studert partiprogramma på felta som har spesiell interesse for oss, og nokre punkt går overraskande langt inn i kvardagen til forskarar. Til dømes vil Miljøpartiet Dei Grøne «legge til rette for færre administrative oppgaver i akademien, slik at forskere kan forskere og ikke må bruke tid på 'tidstyver' som stadig rapportering». Ja, det hadde vore noko.

Medan eg skriv dette sonderer Arbeidarpartiet, Senterpartiet og SV om det er grunnlag for å starte regjeringsforhandlingar. Ny regjering er venta på plass i midten av oktober, og uansett konstellasjon bør det kome ein del endringar i politikken for forskning og høgare utdanning. Dei tre partia har ein del interessante fellesnemnarar på området. Mykje av denne politikken deler dei òg med Raudt og MDG, så fleirtalet på Stortinget er overveldande.

I ei eiga sak (sjå side 12) tek vi for oss felt der partia i det nye fleirtalet har varsla endring. Ei

av desse sakene er å droppe ABE-reforma (avbyråkratiserings- og effektiviseringsreforma), som inneber årlege, flate kutt i offentleg sektor. Desse kutt vart innførte i 2015 og har kvart år – utan ein styrande, treffsikker tanke – gnaga seg meir og meir inn i arbeidsdagen til tilsette ved universitet og høgskular. Ein klassikar er at mange støttefunksjonar og administrative stillingar har falle bort, og at arbeidsbøra knytt til administrasjon i stadig større grad vert skuva over på vitskapleg tilsette. Vi har i runde etter runde rapportert om korleis nedskjeringane har råka. Her kjem tre døme.

I 2019 skildra professor Hans Fredrik Marthinussen ved Det juridiske fakultet, Universitetet i Bergen korleis fakultetet alt hadde kutta det dei kunne kutte. Han fortalde om ein liten administrasjon med få tilsette per student, og at fakultetet alt hadde stramma inn før ABE-reforma kom. «Nå må vi kutte i forskningen og undervisningen», sa Marthinussen.

I 2020 fortalde vi om professor Per-Olof Åstrand ved NTNU som hadde eit svært tid-

krevjande verv som studieprogramleiar. «Som studieprogramleiar får man et mandat som skal være 20 prosent av stillingen din, men i perioder er det veldig mye mer.» Han ender dermed med å gjere masse administrative oppgaver på fritida, og så seg til slutt nøydd til å seie frå seg vervet.

I 2021 (faktisk i dette nummeret, sjå side 10) skriv vi om professor Kristin Melum Eide ved NTNU, som kjenner seg stadig meir neddynga av administrasjon. «Jeg er ikke professor i språkvitenskap fordi jeg elsker å sitte med Excel-ark», spissformulerer Melum Eide. I ein utvida versjon av saka i nettutgåva (her kjem reklamen for Forskerforum.no) fortel ho til dømes om at ho brukte heile 17. mai på å jobbe med å lage eit eksamenssett i Inspira, programmet for digital eksamen.

Ap, Sp og SV vil altså fjerne heile ABE-reforma. Og når det er tale om reformer – mykje av den varsla politikkendringa dei står for kan samlast i ordet *tillitsreform*. Essensen er at det skal verte mindre mål- og resultatstyring og rapportering i offentleg sektor. Det er ikkje gitt kva dette konkret skal medføre innanfor forskning og høgare utdanning. Torstein Tvedt Solberg, utdanningspolitisk talsperson i Ap, oppsummerte det iallfall slik i førre utgåve av Forskerforum: «Tiden skal ikke kastes bort på byråkrati. Jeg ser for meg en pendel som skal tvinges fra veldig detaljstyring til større frihet og mer lokal handlefrihet.» Uansett nøyaktig innhald: Den tematiske samanhengen med ABE-kutta er sterk, for det er ikkje minst dei omfattande kontrollregima som pressar fridomen og arbeidsdagen til tilsette.

Ein liten observasjon til slutt: Kor mykje skal politikarane styre over forskning og høgare utdanning? Vi vil ha styring om han er til det beste for oss. Vi vil ikkje ha styring som slår uheldig ut for oss. Eg tek ikkje munnen for full om eg påpeikar at dette dilemmaet kjem til å følgje oss i denne stortingsperioden òg. Men skiftet frå kutt til tillit? Der trur eg at iallfall eg seier ja!

«Kutta har kvart år – utan ein styrande, treffsikker tanke – gnaga seg meir og meir inn i arbeidsdagen.»

Kjetil A. Brottveit
redaktør

16 Utenlands for å forske

– Skal du ha med barn, vær der lenge nok. Dette er ett av rådene fra Marte Mangset, en av mange forskere som årlig drar på forskningsopphold til utlandet.

26 Ekstreme tilstander

Forskere og ekstremsportutøvere har en del til felles, mener sosialpsykolog Audun Hetland, som forsker på ekstremsport.

30 Skeive sjøfolk

Hvordanartet det seg å være skeiv for sjøfolk i norsk utenriksfart i etterkrigstida? Og hvordan dokumentere en legning? Bergens Sjøfartsmuseum jobber med saken.

4 Til forsvar for NLA Høgskolen

Den kristne høgskolen gjør ikke nok for å ivareta akademisk frihet, mente Nokuts komite. Rektor Sigbjørn Sødal ser annerledes på saken.

6 Ingeniører i bakevja

Arbeidsoppgavene ligner til forveksling på hva en forsker gjør. Nå ønsker Even Birkeland ved UiB lønn og annerkjennelse for ingeniørene ved universitetene.

9 Museene forsker mindre

Færre museumsansatte enn i 2012 oppgir å ha forskning og utvikling som del av jobben. Dette ifølge en ny undersøkelse fra Forskerforbundet.

10 Fått nok av osthøvelen

– Det har blitt dyttet mer administrasjon over på de vitenskapelige ansatte, sier professor Kristin Melum Eide ved NTNU, som mener ABE-kuttene rammer vilkårlig.

12 Tillit fra ny regjering?

Hvilke politiske endringer kan vi vente oss fra det nye rødgrønne flertallet? Ikke minst en tillitsreform som innebærer mindre styring og kontroll av universitet og høyskoler.

FASTE SIDER

- 14 Innland
- 24 Utland
- 33 Aldri anna enn språk
- 34 20 nøtter
- 35 Ti kjappe
- 36 Bøker
- 40 Kronikk
- 41 Gjesteskrivent
- 42 Debatt
- 44 Tilbakeblikk
- 45 Informasjon fra Forskerforbundet

Forskerforum

Nr. 8/2021 – 53. årgang

Fagblad om forskning og høyere utdanning. Forskerforum blir redigert etter redaktørplakaten og er medlem i Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo. Telefon: 21 02 34 00

ANSVARLIG REDAKTØR: Kjetil A. Brottveit, kjetil.brottveit@forskerforum.no

REDAKSJONSSEKRETÆR: Julia Loge, julia.loge@forskerforum.no,

JOURNALISTER: Johanne Landsverk, johanne.landsverk@forskerforum.no,

Jørgen Svarstad, jorgen.svarstad@forskerforum.no, Lina Christensen, lina.christensen@forskerforum.no

KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no

ANNONSER: Salgsfabrikken v/Ann-Kristin Valby (Kikki)

E-post: annonser@forskerforum.no. Mobil: 901 19 121

Design: Concorde Design. Trykk: Ålgård Offset.

ISSN 0800-1715. Opplag: 22 314

SIGBJØRN SØDAL

Rektor ved NLA Høgskolen

AKTUELL MED: Nokut, Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen, kan degradere NLA Høgskolen på styremøtet i oktober.

TILSVARET

NLA Høgskolen står i fare for å miste en stjerne i Nokut-hierarkiet, men rektoren forsikrer at hans ansatte har akademisk frihet. – Det ligger i blodet for meg, sier Sigbjørn Sødal.

Dommen fra Nokuts komité var ikke nådig: NLA Høgskolen gjør ikke nok for å fremme og verne akademisk frihet, verdigrunnlaget bryter med den akademiske friheten, enkelte fagmiljøer er for små, og forskningen er lav og synkende.

Nå har NLA svart på kritikken, og i oktober avgjør Nokuts styre veien videre. Hvis komiteens dom blir stående, får NLA to år på seg til å rydde opp. Greier de ikke det, faller de ned en kategori i Nokuts hierarki og mister retten til å opprette studier uten å be Nokut om godkjenning.

– Jeg visste at det pågikk et tilsyn med NLA, og at det hadde vært en del uro, men Nokut-prosessen har nok blitt litt annerledes enn jeg hadde sett for meg, sier rektor Sigbjørn Sødal på video fra kontoret i Kristiansand.

– Hva mener du med det?

– Det er blitt en litt større sak enn jeg tenkte, og innstillingen fra den sakkyndige komiteen som kom i forrige måned, inneholdt også en del overraskende argumenter og resonnementer som vi kommenterer ganske utførlig i tilsvaret vårt til Nokut. I det store og hele hadde jeg ikke ventet fullt så mange medieoppslag som det er blitt i løpet av året. En god del av dem har handlet om praksisskolesaken i Oslo, som jeg heller ikke var forberedt på.

– Ja, for du sluttet på Universitetet i Agder for å bli rektor på NLA midt oppi disse sakene. Du er ikke akkurat konfliktsky?

– Jeg er ikke glad i konflikter og oppsøker dem ikke, men må jo ta det som kommer. Det hører med til jobben. Jeg visste jo ikke helt hva jeg gikk til, jeg kjente NLA utenfra, fra media. Jeg kommer fra universitetssystemet, der en er vant til at det er diskusjoner og debatt, og der det kan gå friskt for seg.

– Har jobbskiftet bydd på noen overraskelser?

– Først og fremst at NLA er enda en flott arbeidsplass enn jeg hadde forestilt meg. Du får et annet bilde når du arbeider her, enn når du leser i media. Særlig i dag, jeg hadde tenkt å la 60-årsdagen passere i stillhet, men slik ble det ikke. Det store bildet er at det er trivelig å gå på jobb, og det er et flott arbeidsmiljø.

– Ja, gratulerer med dagen! Men tilbake til saken, ifølge Nokuts sakkyndige komite har usikkerhet om den akademiske friheten ved NLA ført til at noen bedriver en form for selvzensur. Hva gjør du som rektor for å rydde usikkerheten av banen?

– Kristen tro er en naturlig del av oss.

NLA-BRÅKET

NLA Høgskolen er en privat høyskole med studiesteder i Bergen, Kristiansand og Oslo. Skolen er eid av fem lavkirkelige menigheter og to andre kristne organisasjoner. Høgskolen braste inn i riksmidlene høsten 2019 da det ble arrangert et møte om konverteringsterapi i skolens lokaler. Da ble det også tatt opp hvor langt inn i ansattes liv og forskning kravet om lojalitet til skolens verdidokument strekker seg. Det er spesielt avsnittet om ekteskap som er kontroversielt. I 2021 trakk fem osloskoler seg fra praksissamarbeid med NLA på grunn av verdidokumentet.

– Jeg tror at selvsensur er et aktuelt tema for veldig mange i denne sektoren, mange vil oppleve at de sensurerer seg selv litt, enten det er ukurante politiske meninger eller for eksempel i møte med oppdragsgiver. Det er noe både vi og alle andre i sektoren bør være opptatt av. Det vi forsøker å gjøre, er å ha en bevissthet om å ta opp sånne spørsmål, understreke den akademiske friheten som våre ansatte har på linje med alle andre i denne sektoren. Jeg snakker om det i personalmøter, i samlinger på ledelsesnivå og skriver om det på intranettsidene våre. For meg er det helt fundamentalt at en akademiker i norsk universitets- og høyskolesektor skal ha sin frihet til å velge metoder og forske på de tema en vil innenfor sitt arbeidsfelt, og publisere fritt. Det ligger i blodet for meg.

– Men tilsynet gjelder jo bare dere?

– Problemene knyttet til akademisk frihet er oppe mange steder, som NTNU og Kunsthøgskolen. For eksempel møter alle som jobber med forskning for næringslivet, som jeg har gjort, av og til noen spenninger hvor oppdragsgiveren ikke er like begeistret for resultatene dine. Da må du være prinsippfast, tydelig og ryddig. Hvorfor NLA har havnet i en sånn sak, men ikke andre, det må andre svare på.

– Verdidokumentet kan vel forklare noe, det er mye mer omfattende enn hos andre høyskoler?

– Debattene rundt verdidokumentet og seminaret i 2019 har vært utløsende, men det grunnleggende og prinsipielle angår hele sektoren. Vi har vært tydeligere enn andre der grunnlaget vårt ikke representerer majoritetssynet i samfunnet. Vi er en kristen institusjon i en trostradisjon som er i en minoritetsposisjon i samfunnet. Vi har alle et verdigrunnlag, men det som er spesielt ved NLA, er at deler av verdigrunnlaget er det slett ikke alle som støtter. Men lovgiver og staten ønsker jo dette, de ønsker et mangfold i sektoren.

- **Hvorfor skal egentlig en gruppe trossamfunn drive en høyskole?**
- Det begynte med at det var trossamfunn som drev utdanning og forskning, den institusjonen som er eldst i NLA, er over 100 år gammel. VID og Dronning Mauds Minne er også gamle utdanningsinstitusjoner som har blitt del av en moderne universitets- og høyskolesektor. Vi viderefører et arbeid som har vært der i århundrer, hele universitetssystemet startet i en kristen kontekst. Still heller det motsatte spørsmålet: Hvorfor ikke? Det er behov for et mangfold, på individnivå og institusjonsnivå. Vi skal kunne være en høyskole hvor kristen tro er en naturlig del av oss. En skal kunne utfordres uansett hvor en står livssynsmessig. Noe av det som særpreger NLA, er at du vil finne noen flere kristne mennesker, som kan være sunt for dem som ikke har en sånn bakgrunn. Det blir et litt alternativt miljø, og det vil også prege studiene våre, men alt innenfor lovens rammer.
- **En kommentar i Nokut-rapporten som overrasket meg, er at av de 20 forskerne med flest publiseringspoeng de siste årene, er bare fem fortsatt ansatt. Hva har skjedd?**

– Det kommenterer vi i uttalelsen til Nokut. Vi har sett på de samme tallene og får helt andre svar når vi setter navn på disse personene, som ikke er overraskende i det hele tatt.

- **Nokut kommenterer to ting til, lav og synkende forskningsvirksomhet, og en tilsettingspraksis som gir rekrutteringsproblemer.**

– Vi er ikke helt enige med komiteen i at forskningen er lav og synkende, men vi har også konkludert med at vi bør bli bedre på forskning. Vi har et stykke å gå. Derfor er det et satsningsområde. Vi arbeider på noen fagområder som historisk ikke har vært særlig forskningstunge, lærerutdanningene er ikke de tyngste forskningsmiljøene noe sted i landet, men det er mye annet verdifullt faglig utviklingsarbeid. Teologi er tradisjonelt mer forskningsrettet. Når det gjelder koblinger til tilsettingspraksis, så får komiteen svare for hvilket grunnlag de har for det, de gjør ikke noe forsøk på å dokumentere det. Vi har nok et noe smalere rekrutteringsgrunnlag enn andre, men det betyr ikke at vi får dårligere resultater, vi har også noen som søker seg til oss på grunn av profilen vår.

♦ TEKST OG FOTO: JULIA LOGE

■ I 100 år har det vært bibelskole i Staffenfeldts-gate i Oslo, fra 2013 ble den del av NLA Høgskolen, og i 2020 ble Sigbjørn Sødal reisende rektor mellom campusene i Oslo, Bergen og Kristiansand.

INGENIØRER: HØY KOMPETANSE – LAV LØNN

Stadig flere ingeniører ved universitetene har doktorgrad. – Lønnsnivået er altfor lavt i forhold til det vi gjør, sier Even Birkeland.

■ – Jeg er lykkelig der jeg er nå, men kanskje ikke i all framtid, sier overingeniør Even Birkeland ved laboratoriet til Proteomics Unit ved Universitetet i Bergens Institutt for biomedisin.

FOTO: PRIVAT

KARRIERE – Jeg begynte å studere i 2001, året da det humane genomet ble sekvensert og internett var i sin spede begynnelse, sier Even Birkeland.

Siden da har det skjedd en hel del. For eksempel har maskinparken Birkeland jobber med nå, blitt mye mer følsom. For 20 år siden kunne den identifisere 15 proteiner i en blodprøve. Nå kan den finne 5000 proteiner og enzymer. Dermed har det også skjedd mye med de tekniske stillingene som betjener maskinene. De som går av med pensjon nå, har toårig utdanning som ingeniører, de nye som ansettes, har førsteamanuensis-kompetanse. Men de kommer neppe til å jobbe der til de blir pensjonister.

Ta Even Birkeland som eksempel. Han har mastergrad i cellebiologi, doktorgrad om liv-

morkreft og han har vært forsker og postdoktor i brystkreft. Men stillingen hans, som overingeniør, krever i teorien bare en bachelorgrad, selv om jobben han gjør, ikke er for nybegynnere. Så snart han er ferdig med Forskerforum, skal han hjelpe en stipendiat med et forsøk, møte en professor om en artikkel de skriver, hjelpe en masterstudent i gang med en analyse, og så planlegge hvordan de kan effektivisere vekk en flaskehals som har oppstått i analysearbeidet med noen nye maskiner.

PUBLISERER JEVLIG

Birkeland jobber ved Universitetet i Bergens nasjonale kjernefaset for proteomikk, som kan kartlegge proteinene i en organisme, altså en analyse som går langt dypere enn genene.

Han og de andre overingeniørene kunne levert fra seg rådataene om de 5000 proteinene de finner i prøvene, men ofte bidrar de med analysen også.

– Vi publiserer jevnlig alle sammen, da kommer du ingen vei med en bachelorgrad. Det er ikke en brødrister vi har på labben, der tosten kommer ut av seg selv og du bare må passe på at det ikke er for varmt.

Birkeland har navnet sitt på flere publikasjoner de siste årene. Men det betyr ikke at han kan søke om opprykk til senioringeniør, slik en kan i vitenskapelige stillinger. Birkeland gikk også ned i lønn for å få fast jobb. I dag har han lønnstrinn 57 og tjener et par tusenlapper mer enn en nyansatt stipendiat.

– For meg er det et ulykkelig kjærlighetsforhold; fagfeltet jeg jobber i, er noe av det kuleste jeg vet om, så man strekker seg. Men man har også en integritet og stolthet over det man har gjort tidligere, så man holder ikke ut i all evighet, lønnsnivået er altfor lavt i forhold til det vi gjør.

Overingeniørene med forskerutdanning bidrar til analysearbeidet som forskere, til kurs for studentene som undervisere, til vedlikehold av maskinene som teknikere og til planlegging og administrative oppgaver.

– For meg er det et ulykkelig kjærlighetsforhold; fagfeltet jeg jobber i, er noe av det kuleste jeg vet om, så man strekker seg.

EVEN BIRKELAND, OVERINGENIØR

ØNSKER KARRIERELØP

Nå har han engasjert seg for å gi ingeniører med forskerutdanning et karriereløp og anerkjennelse for utdannelsen. Og det er ikke bare han som ser behovet for endring.

Flere utvalg de siste årene har nevnt disse støttestillingene som ligger mellom forskning, administrasjon og infrastruktur. Like før sommeren leverte et utvalg under Universitets- og høyskolerådet en rapport om stillingsstrukturen i akademien, der de foreslår å utrede en fagstøtte-stige. Forskerforbundet, som bidro til rapporten, har foreslått en egen stige for forskningsspesialister. Birkeland mener også at det er et poeng å gå vekk fra ingeniørtittelen, siden stadig færre av dem har ingeniørutdanning.

Forslaget om å utrede en slik stige får bred støtte i høringen. Både Universitetet i Stavanger og Oslomet trekker fram at mange i disse stillingene har høy kompetanse og ofte doktorgrad.

Universitetet i Oslo mener også at fagstøtte-stige er et «viktig supplement» som vil heve faglig status og være en tydelig karrierevei. I likhet med Birkeland mener UiO at det må etableres nye stillingstitler for å romme dette. NMBU mener det bør være mulig å gå fra denne stigen og over i vitenskapelige stillinger, og at utredningen må drøfte ansvaret mange ingeniører har for undervisning. Men det er også motstemmer, for eksempel Universitetet i Agder, som mener dagens system er tilstrekkelig.

– Det er mange skjær i sjøen, innrømmer Birkeland.

– Men hvis vi får det til, så blir det knallbra, og det er heller ikke så mange folk det gjelder. Jeg er optimist!

✦ AV JULIA LOGE

Ingeniørstillinger ved universitetene

Avdelingsingeniør

- ▷ selvstendige driftsoppgaver innen teknisk støtte til vitenskapelig aktivitet og administrasjon.
- ▷ krever bachelorutdanning
- ▷ gjennomsnittslønn: kr. 497 497 (antall: 46)

Overingeniør

- ▷ spesialistfunksjoner og/eller arbeidsledelse innenfor forskjellige tekniske fagområder.
- ▷ krever bachelorutdanning
- ▷ gjennomsnittslønn: kr. 545 655 (antall: 175)

Senioringeniør

- ▷ høyt kvalifisert faglig arbeid
- ▷ krever masterutdanning
- ▷ gjennomsnittslønn: kr. 619 682 (antall: 199)

Kilde: Universitetet i Oslo / Forskerforbundets lønnsstatistikk

– Vi treng den mislukka forskinga

I motsetnad til artiklar gjev monografien rom for å drøfte negative resultat. Difor kan monografien vere ein god mal for doktoravhandlingar, meiner Leiv K. Sydnes.

DOKTORAVHANDLINGAR Monografien er på retur som mal for doktoravhandlingar, kom det fram i førre utgåve av Forskerforum. Det norske publiseringssystemet blir trekt fram som viktig årsak, fordi artiklar gjev publiseringspoeng, medan ein monografi må omarbeidast til bok eller artiklar for å få poeng.

Men monografien har framleis forkjemparar. Ein av dei er Leiv K. Sydnes, professor emeritus i kjemi ved Universitetet i Bergen (sjå debattinnlegg side 42). Hans viktigaste argument er at monografien gjev rom for å drøfte alle forskingsresultat, også dei negative, som gjerne blir utelatne frå forskingsartiklar.

– VIKTIG Å TA VARE PÅ

– Sjølv sit eg på hyllemeter med journalnotat frå kandidatane mine som eg kan slå opp i dersom eg får spørsmål om nøyaktig korleis eit forsøk vart utført. Får eg ikkje det, blir notata aldri lesne. Men det er viktig at slike ting blir tekne vare på, så ein har ein stad å leite etter svar om ein lurar på kva som har gått gale, seier Sydnes til Forskerforum.

Sydnes omtalar seg sjølv som ein «forsvarar av mislukka forskning».

– Når eg skisserer eksperiment som studentane mine skal gjere, byggjer dei på kjend kunnskap. Men dersom studenten utfører eksperimentet og alt går som venta, er det då forskning? Nei, det blir det først når ein mislukkast og må leite etter forklaringar. Eg meiner halvt om halvt med vellukka og mislukka forskning er ei god fordeling. Men om ein då berre rapporterer dei positive resultat, er det sjølv sagt uråd å få ut tre-fire publikasjonar i løpet av ein stipendperiode.

VIL ENDRÉ PUBLISERINGSKULTUR

At det er viktig å drøfte negative resultat, er Lars Tjelta Westlye, professor og forskingsleiar ved Psykologisk institutt ved Universitetet i Oslo, heilt samd i. Retningslinjene for doktoravhandlingar ved hans institutt legg særskilt vekt på at «kappa» i artikkelbaserte avhandlingar skal vurderast som eit sjølvstendig vitskapleg arbeid, og at kandidaten her er forventet å plassere si eiga forskning i ein større vitskapleg kontekst og presentere nullfunn som ikkje alltid kjem fram i artiklane.

– Det gjev meir rom for å gå i djupna, som er eit gode for negative resultat, seier Westlye.

Samstundes er det ikkje i doktoravhandlinga at slaget om dei negative resultat stå, meiner han.

– Eg trur vi heller må leggje til rette for at ein kan publisere negative resultat generelt. I vårt fagmiljø er vi svært opptekne av det, og eg meiner det er eit mykje viktigare verkemiddel for å styrke truverdet til forskinga enn å bruke

FOTO: PRIVAT

■ Monografiforma gjer det mogleg å starte meir ambisiøse forskingsprosjekt, seier Leiv K. Sydnes.

doktoravhandlingar som ein arena for å dumpe resultat ein ikkje får publisert andre stader. Doktoravhandlingar blir oftast lesne av svært få. For å setje det litt på spissen: Vil du syte for at forskingsresultat aldri kjem ut i det offentlege, så skriv du ei avhandling.

MOTVERKE «REPRODUKSJONSKRISA»

Den såkalla reproduksjonskrisa, ei erkjening av at mange etablerte forskingsresultat av ymse grunnar ikkje let seg reproducere, starta i psykologifaget og har sidan spreidd seg til andre disiplinar.

– For å endre på det må ein sjå på heile prosessen og kva som trengst for å få ein artikkel publisert, og ikkje minst kva som gjev prestisje i forskinga, seier Westlye.

Initiativ som DORA (The Declaration on Research Assessment), som tek til orde for at forskingskvalitet skal vurderast, ikkje gjennom prestisjen til tidsskriftet artikkelen er publisert i, men ved å sjå på alle delar av forskingsprosessen, er viktige, meiner han.

– Doktorgraden skal lære deg å formidle resultat til fagfellar på ein forståeleg måte, men det i seg sjølv er ikkje tilstrekkeleg som kvalitetsteikn. Forskarar har eit viktig samfunnsansvar for å stille spørsmål ved etablerte sanningar, og leiarar må skape insentiv som løner og forsterkar grundig arbeid framfor sensasjonsjag. Då kan vi ikkje lære våre kandidatar at negative resultat skal gøymast bort i ei avhandling, seier han.

Sydnes meiner på si side at monografiforma har nytta, er godt eigna til forskaropplæring, slik tanken er at doktorgradsløpet skal vere. Samstundes gjev forma betre skriveopplæring, meiner han.

– Kandidaten kan starte skrivinga straks i staden for å vente på resultat. Slik blir skrivinga ein meir lærerik prosess. Kanskje burde ein også dokumentere korleis sjølv skriveprosessen har gått føre seg, ved å inkludere førsteutkast og kommentarar i tilleggsmaterialet.

✦ AV KJERSTIN GJENGEDAL

LIND TEK ATTVAL SOM LEIAR

– Sak nummer éin er å jobbe for betre lønnsutvikling for langtidsutdanna, seier Guro Elisabeth Lind. Ho held gjerne fram som leiar i Forskerforbundet.

FORSKERFORBUNDET Guro Elisabeth Lind er innstilt til ein ny periode som styreleiar i Forskerforbundet. Valet av styre skjer på representantskapsmøtet i Forskerforbundet 21. og 22. oktober. Sjå forslag til styre i faktaboks.

– GAPET AUKAR DRAMATISK

Lind er ikkje i tvil om kva som blir den viktigaste saka framover:

– Sak nummer éin er å jobbe for betre lønnsutvikling for langtidsutdanna. Gapet mellom offentlig og privat arbeidsliv har auka dramatisk, og det gjeld ikkje berre for forskarar, men for alle med høgare utdanning. Det er eit strukturelt problem, og det skjer på tvers av organisasjonar og tariffområde.

Lind viser blant anna til ein ny rapport om lønns- og karriereutvikling blant høgt utdanna i Noreg som vart utført av Institutt for samfunnsforskning på oppdrag frå Forskerforbundet.

– Offentleg tilsette med høg utdanning tapar lønnskampen. Eg trur verkeleg ikkje at nokon ønskjer ei slik utvikling. Det er innlysande at samfunnet ikkje er tent med at vi ikkje greier å sikre lønna til dei langtidsutdanna. Difor må vi få ei større bevisstgjerding rundt dette. Noko av det viktige Forskerforbundet kan gjere, er å opparbeide eit kunnskapsgrunnlag som viser kva som skjer.

Valkomiteens innstilling

Leiar

- Guro Elisabeth Lind, leiar i Forskerforbundet

Nestleiar

- Kristian Vilhelm Eger Mollestad, Presteforening – ny

Medlemmer

- Sebastian Eiter, Norsk institutt for bioøkonomi
- Kristin Lofthus Hope, Høgskulen på Vestlandet – ny
- Belinda Eikås Skjøstad, Universitetet i Oslo
- Kristian Steinnes, NTNU – ny
- Hugues Verdure, UiT – Norges arktiske universitet – ny

Varamedlemmer

- 1. varamedlem: Bente Ovèdie Skogvang, Høgskolen i Innlandet – ny
- 2. varamedlem: Randi Godø, Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design – ny
- 3. varamedlem: Gisle Andersen, Norge – Norwegian Research Centre – ny

■ – Lønnsgapet mellom offentlig og privat sektor aukar dramatisk seier Guro Elisabeth Lind.

FOTO: JOHANNE LANDSVERK

FÆRRE MELLOMBELSE STILLINGAR

Lind nemner fleire viktige saker å prioritere framover:

– Vi skal fortsetje å jobbe for gode arbeidsvilkår. Bruken av mellombelse stillingar må ned, og kunnskapsarbeidarane i alle sektorar må vere sikra meir føreseielege jobbar, karrierevegar og meir tid til forskning og utviklingsarbeid. Ei anna viktig sak er å stoppe konkurranseutsetjinga i sektoren. Vi brukar altfor mykje tid på å konkurrere om midlar, og vi treng fleire midlar som må kome heile breidda til gode.

– Kva saker har du lykkast best med?

– Ei av sakene som eg gjekk til val på, var å redusere bruken av mellombelse stillingar, og der har vi klart å få til mykje i perioden. Dette har vore ei kampsak for Forskerforbundet gjennom mange år, og eg synest det har skjedd ein del i perioden eg har vore leiar, sjølv om det er langt igjen.

– GLAD FOR AT LIND OG MOLLESTAD STILLER

Toril Ivarsøy er leiar i valkomiteen. Ho er tillitsvald i Utanriksdepartementet, men jobbar for tida i den norske ambassaden i Moskva. Valkomiteen har innstilt Kristian Mollestad som ny nestleiar.

– Mollestad har lang erfaring som hovudtillitsvald i Forskerforbundet ved Universitetet i Oslo (UiO), og har også tidlegare sete ein periode i hovudstyret. Som forhandlingsleiar i Presteforening har han fått erfaring frå andre forhandlingsområde, og dette er ein stor styrke, seier Ivarsøy.

Mollestad er nøgd med å bli innstilt til nestleiarvervet.

– Forskerforbundet er framleis hjartebarnt mitt, sjølv om eg også er veldig glad i Presteforening, seier Mollestad.

Frå 1. januar vil nestleiarvervet vere ein fulltidsjobb i Forskerforbundet.

– Eg ser fram til å kunne vere ein del av den daglege leiinga, og til å kunne vere ei støtte for leiaren, seier Mollestad.

– Kva saker vil du jobbe for?

– Eg støttar Guro Lind i at betre lønn for dei med høgare utdanning er noko av det viktigaste framover. Vi må finne ut kvifor det ikkje lønner seg å ta lang utdanning. Ei anna sak eg er oppteken av, er medbestemming, som har vore truga lenge. I mi tid som tillitsvald kunne tillitsvalde oppleve å bli sette på sidelinja i viktige avgjerder. Men eg trur kanskje dette er i ferd med å snu. Eg trur mange finn ut at om ei verksemd skal fungere, er ein avhengig av fagforeiningane.

ALT KAN SKJE

Toril Ivarsøy seier det er mykje å ta omsyn til når kabalen til eit hovudstyre skal leggjast.

– Vi skal leggje vekt på kjønnsfordeling, representasjon frå ulike landsdelar, institusjonar, stillingskategoriar og breidde i kompetanseområde, seier ho.

Ivarsøy seier valkomiteen er veldig nøgd med forslaget til styrerepresentantar.

– Men på representantskapsmøtet kan jo alt skje, det har vi sett før. Dei utsende representantane kan kome med heilt andre forslag, uttaler ho.

➤ AV JOHANNE LANDSVERK

MINDRE TID TIL FORSKNING

De to siste museumsmeldingene har lagt vekt på å styrke forskningen i museer. Men nå viser en undersøkelse at utviklingen har gått feil vei.

MUSEUM Da Forskerforbundet spurte medlemmer ved museer, arkiver og biblioteker om hvordan tiden til forskning har utviklet seg de siste fem årene, svarte 29 prosent at det har forverret seg. 17 prosent sa at de har fått mer tid. Ifølge undersøkelsen er det primært museumsansatte som har forskning og utvikling (FoU) som del av arbeidsoppgavene.

De siste årene har det vært mye oppmerksomhet på at museer skal forske. I museumsmeldingen fra 2010 var forskning ett av fire satsingsområder. Ambisjonen ble fulgt opp av Brenna-utvalget i fjor, som la vekt på å styrke samarbeidet mellom museer og universitets- og høyskolesektoren. I museumsmeldingen, som kom i mars, kan vi lese at «Forskning er ein del av musea si kjerneverksamd».

– 20 PROSENT ER IKKE NOK

Likevel tyder undersøkelsen fra Forskerforbundet på at det har gått motsatt vei. Andelen som har FoU som arbeidsoppgave, er lavere enn i 2012, da forrige undersøkelse ble gjennomført. Av disse er andelen som har såkalt forskningsplikt eller forskning nedfelt i stillingsinstruksen, enda lavere. Mange oppgir at det er vanskelig å balansere forskning med andre oppgaver, og at forskningen må utføres utenom arbeidstid.

Blant dem som har forskning som del av arbeidsoppgavene, hadde litt over halvparten en forskningsandel i stillingen på 20 prosent eller mindre.

– Det er helt vanlig, sier Hanna Mellemsether.

Hun har i mange år jobbet som seniorrådgiver for forskning ved Museene i Trøndelag. I september startet hun som fagsjef ved Stiklestad nasjonale kultursenter.

– Hvis vi først skal ha forskning i museene, så er ikke 20 prosent nok. Forskningen må organiseres i prosjekter, der man setter av to til tre måneder til å forske. Hvis ikke skilr det bort blant alle de andre arbeidsoppgavene.

– Museer kan sette av midler til at ansatte kan søke om å bli frikjøpt, slik at de kan konsentrere seg om forskningen. Det er vanskelig å forske 20 prosent når ingen andre oppgaver blir tatt fra deg, fortsetter hun.

FÅR ALDRI TID

Ved Verdensarvsenter for bergkunst – Alta museum har en del konservatorer forskningstid nedfelt i kontrakten. Men det blir ikke mer tid til forskning av den grunn.

– Noen har det som del av kontrakten, men ikke alle. Flere har ønske om å skrive en artikkel, men de får aldri tid. Det hører jeg stadig vekk, sier konservator Merete Ødegaard, som også er tillitsvalgt for Forskerforbundet.

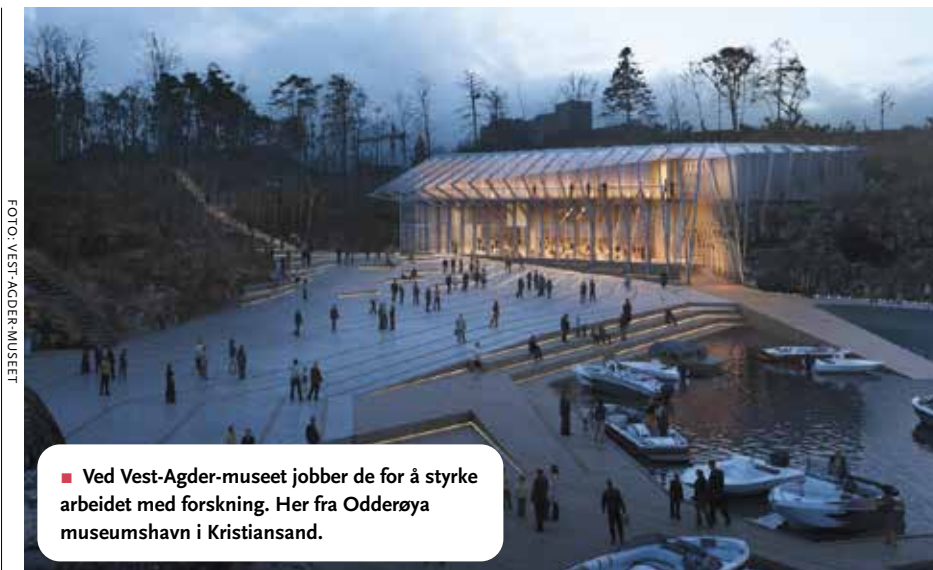

FOTO: VEST-AGDER-MUSEET

■ Ved Vest-Agder-museet jobber de for å styrke arbeidet med forskning. Her fra Odderøya museumshavn i Kristiansand.

Gunhild H. Aaby er konservator og formidlingsleder ved Vest-Agder-museet og for tiden ansvarlig for forskningsaktiviteten ved museet. Hun forteller at museet har en egen fagseksjon som jobber med å styrke arbeidet med forskning.

– Likevel er det slik at forskning må kjempe om oppmerksomheten. Jeg opplever at det ofte er fokus på opplevelser og det som er gøy. Den roen som kreves for at noe skal være forskningsbasert, finnes det nok mindre av enn tidligere, sier Aaby.

EGENINNTJENING

Hun viser til museumsreformen, der mange mindre museer ble slått sammen rundt 2008–2009. Målet var å skape færre, men faglig sterke museer.

– Det skulle bli mer tid til forskning, men større enheter fører også med seg andre krav, og da får man kanskje ikke den effekten man hadde håpet på. Undersøkelsen tyder på at det ikke har slått helt til, sier hun og legger til:

– Det har også kommet krav om egeninntjening. Men det som gir egeninntjening, er det som selger og gir publikum, ikke forskning.

– TRIST

– Jeg synes det er trist å høre at det har gått den veien, særlig siden det har vært så mye fokus på det, sier generalsekretær i Museumsforbundet, Liv Ramskjær.

Hun er også litt overrasket.

– Det hadde vært interessant å se om tendensen er like utbredt blant de større og sentrale institusjonene som blant de mindre og mer griskendte.

Hun oppfordrer museumsdirektører til å lese undersøkelsen:

– Forskning er et satsingsområde som er tungt vektlagt i den siste museumsmeldingen, som ble vedtatt i Stortinget før sommeren. Så i tråd med den bør museene styrke forskningen.

– Hva kan gjøres?

– Flere bør tenke på forskning som en integrert del av museumsarbeidet. Man kan for eksempel legge inn i planene at man skal publisere en fagfelleurdert artikkel som del av arbeidet med utstillinger eller samlinger, der man gjerne genererer ny kunnskap.

➔ AV LINA CHRISTENSEN

Forskning i museene

- ◊ Forskerforbundet gjennomførte våren 2021 undersøkelsen «Arbeidsvilkår, karrieremuligheter og tid til FoU i ABM-sektoren» blant medlemmer ved museer, arkiv og biblioteker.
- ◊ 52 prosent oppgir at de har FoU som arbeidsoppgave og 52 prosent utfører ofte FoU-arbeid utenom arbeidstiden. 25 prosent sier de har FoU nedfelt i stillingsinstruksen, mot 45 prosent i 2012.
- ◊ Universitetsmuseene er ikke med i undersøkelsen.
- ◊ Av 1441 medlemmer har 430 svart på undersøkelsen, og svarene er fordelt på 75 virksomheter.

DYNGES NED AV ADMINISTRASJON

Solberg-regjeringens effektiviseringskutt gjør at forskere får mindre tid til å forske. Etter stortingsvalget er det politisk flertall for å fjerne kuttet.

ARBEIDSLIV – Jeg kan skrive under på at det har blitt dyttet mer administrasjon over på de vitenskapelige ansatte. Det fører til at forskningen i enda større grad må gjøres på fritida, sier professor i språkvitenskap ved NTNU, Kristin Melum Eide.

Hun har representert de faste vitenskapelige ansatte i universitetsstyret ved NTNU i to perioder, fra 2013 til 2021. I løpet av samme periode har Solberg-regjeringen innført den såkalte avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen (ABE-reformen) med årlige kutt for universiteter og høyskoler (se faktaboks).

– GRELT EKSEMPEL

Men med nytt flertall på Stortinget kan det gå mot slutten for osthøvelkuttene. Arbeiderpartiet, SV, Senterpartiet, Miljøpartiet De Grønne og Rødt vil fjerne reformen.

– Med ABE-reformen kutter regjeringen flatt. Det har kostet universitets- og høyskolesektoren 1,5 milliarder kroner. For meg er det et grelt eksempel på flate kutt uten blikk for konsekvensene. Vi vil allerede slutte med det i første budsjett, sier utdanningspolitisk talsperson i Ap, Torstein Tvedt Solberg.

– Betyr dette at dere vil kutte ut ABE-reformen helt?

– Ja. Vi er ikke imot effektivisering, men det må gjøres på en helt annen måte. ABE-reformen er et godt eksempel på feilstyring av sektoren. Den kutter flatt, uten å prioritere, sier han.

Også Sp vil fjerne osthøvelkuttene:

– Vi mener at kuttene er lite målrettede, og at det nå begynner å gå ut over kjernevirksomheten, i stedet for å effektivisere, sier Marit Knutsdatter Strand, utdanningspolitisk talsperson i Sp, til Forskerforum.

ABE-reformen

- ◻ ABE-reformen ble innført av Solberg-regjeringen fra og med budsjettåret 2015. Den innebærer et flatt kutt til universitetene og høyskolene på mellom 0,5 prosent og 0,8 prosent som er ment å stimulere til økt effektivisering.
- ◻ I praksis gjøres kuttene ved at det først regnes ut hvor mye hvert universitet eller hver høyskole skal få neste år, og så trekkes det 0,5 prosent av denne summen.
- ◻ I 2021 foreslår regjeringen å kutte 193 millioner kroner for universiteter og høyskoler.
- ◻ Ap, SV, Sp, MDG og Rødt ønsker å fjerne reformen.

FOTO: KRISTOFER OLSSON FUREBERG / UNIVERSITETSAISA

■ – Forskningstiden er under press fra veldig mange kanter, sier Kristin Melum Eide.

FORSKNINGSTID UNDER PRESS

I NTNUs årsrapport for 2020–2021 kan vi lese at NTNU har fulgt opp regjeringens ABE-reform «med å begrense veksten i administrativ bemanning», og at «den ordinære administrative driften av NTNU preges av redusert kapasitet».

– ABE-reformen rammer ganske vilkårlig og er ikke særlig målrettet. Det er fordi man tar ressurser der man kan, og ikke der det primært er ønskelig. Å unnlåte å erstatte stillinger er den enkleste måten å kutte i administrasjonen på, sier Melum Eide.

Hun mener det går ut over forskningstiden til de vitenskapelige ansatte, som allerede er under press.

– Jeg vet av erfaring, og fra de folkene jeg har rundt meg, at vi bruker mye tid på å sette oss inn i Inspira, Blackboard, bestillingssystemer og andre administrative verktøy i stadig nye versjoner. Tidligere var dette ting som ble utført av administrativt personale, i dag må du gjøre alt mulig slikt selv, sier Melum Eide.

– FRIGJØR MIDLER

Høyre mener derimot at reformen har gitt universiteter og høyskoler mer penger. Deres ambisjon er å videreføre kuttene.

– ABE-reformen, som gjelder for hele offentlig sektor, er med på å frigjøre midler i statsbudsjettet, som vi kan bruke til politiske målsettinger. Dette har kommet særlig forskning og høyere utdanning til gode, siden dette er et satsingsområde for regjeringen, sier Kent Gudmundsen (H).

Ifølge Gudmundsen har offentlig sektor

spart 14 milliarder de siste fem årene, samtidig som de har satset 13,8 milliarder på forskning og utvikling (FoU).

Høyre får støtte av Frp, som satt i regjering i 2015 da reformen ble innført. ABE-kutt bremser veksten i offentlig sektor og sikrer mer effektiv pengebruk, mener Frp.

– Utgangspunktet med et kutt på 0,5 prosent er etter vår oppfatning et forsiktig effektivitetskrav, som bør være mulig i alle offentlige etater. Siden det ligger så lavt over tid, så bør man kunne tilpasse virksomheten uten at det går utover faglige prestasjoner, sier finanspolitisk talsperson Hans Andreas Limi.

FOR MYE EXCEL

Kristin Melum Eide ved NTNU mener det finnes en grense for hvor lite støtteapparat man kan ha uten at det går ut over det som er forsvarlig.

– Det går med mye tid til å skolere seg, og dobbeltsjekke at man gjør ting rett. Med fare for å bygge opp under en stereotypi så er det mange vitenskapelig ansatte som ikke glitrer mest når de bedriver administrativt arbeid. Det handler litt om hva man egner seg til.

Hun bruker seg selv som eksempel.

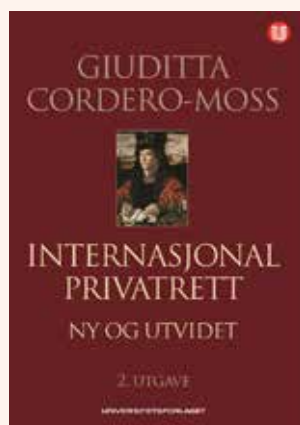
– Jeg er ikke professor i språkvitenskap fordi jeg elsker å sitte med Excel-ark. Da hadde jeg peilet meg inn på revisoryrket.

✦ AV LINA CHRISTENSEN

Se også sak på side 12 om hvilke endringer i politikken for forskning og høyere utdanning regjeringsskiftet kan føre til.

Bestill
tilgang på
juridika.no

post
@juridika.no

Nye bøker på Juridika

På Juridika finner du Universitetsforlagets
jusstidsskrifter, fagbøker og ajourførte
lovkommentarer samlet på ett sted.

Juridika

 en tjeneste fra Universitetsforlaget

Hvilke endringer kommer med ny

Hva betyr regjeringsskiftet for forskning og høyere utdanning?

POLITIKK Arbeiderpartiet, Senterpartiet og SV får som kjent flertall i det nye Stortinget. Uansett hvilken ny regjeringsskiftet det blir, kan vi regne med merkbare forandringer innen forskning og høyere utdanning fra den nye regjeringen og det nye Stortinget:

1: SLUTT PÅ ABE-KUTTENE

Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen (ABE-reformen) ble innført av Erna Solbergs regjering fra og med budsjettåret 2015. Den går ut på at alle statlige virksomheter har fått et flatt kutt i budsjettene på mellom 0,5 og 0,8 prosent. Tanken er at dette skal få dem til å drive mer effektivt.

Universiteter og høyskoler, og i tillegg blant annet Forskerforbundet, har kritisert reformen sterkt. De mener den rammer vilkårlig. Administrative stillinger har blitt kuttet. Forskere forteller at de har fått mindre tid til å forske fordi de må gjøre mer administrativt arbeid.

Men nå er det et klart flertall på Stortinget, bestående av Ap, SV, Sp, Miljøpartiet De Grønne og Rødt, for å fjerne reformen. Torstein Tvedt Solberg, utdanningspolitisk talsperson i Ap, sa nylig at de vil fjerne reformen helt. Men de rødgrønne har sagt at det ikke er sikkert de klarer å fjerne den allerede i 2022-budsjettet, som Solberg-regjeringen legger frem 12. oktober.

2: MINDRE MÅLING OG RAPPORTERING

Ap, Sp og SV har gått til valg på å gi universitetene og høyskolene mer tillit. Mange i sektoren har sett seg lei av alt som skal måles, veies og rapporteres. Antall uteksaminerte ph.d.-er, studentenes gjennomføring, publiserte forskningsartikler, internasjonalt samarbeid, innhentede EU-midler og studenters tilfredshet er eksempler på ting institusjonene måles på.

■ Mona Fagerås og SV vil fjerne firerkravet i matte for lærerstudenter.

FOTO: VIDAR RUUD / NTB

De rødgrønne vil at det skal bli mindre rapportering og mål- og resultatstyring i offentlig sektor. I programmet til Ap står det at en såkalt tillitsreform skal være «en av de aller viktigste reformene for en Ap-ledet regjering fra 2021».

Hva en slik reform konkret vil innebære for universiteter og høyskoler, er uklart. Men i programmet står det blant annet at de vil «reducere bruken av markedsmekanismer» og at offentlig sektor skal styres etter «færre og bedre kvalitetsmål». Dagens regjering har imidlertid allerede satt i gang et arbeid med å rydde opp i systemet. Ifølge den såkalte styringsmeldingen, som kom i mars i år, skal regjeringen forenkle mål- og resultatstyringen.

3: SLUTT PÅ FIRERKRAV FOR LÆRERE

Er det nødvendig å kreve karakteren 4 i matematikk for å bli lærer? På Stortinget er det bare Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre som mener det.

I 2016 innførte regjeringen krav om karakteren 4 i matematikk fra videregående for å komme inn på lærerutdanningene, selv om du ikke skal undervise i faget. Tiltaket er kontroversielt. Lærerutdanningene er kritiske til firerkravet. Og de rødgrønne, samt Kristelig Folkeparti, har tydelig kommunisert at kravet skal bort.

– Det vil helt klart bli flertall i neste stortingsperiode for å få fjernet dette. Firerkravet er ren symbolpolitikk, sa SVs Mona Fagerås til Forskerforum tidligere i år.

– Vi er jo veldig kritiske til firerkravet, og det er en av tingene vi håper å få fjernet raskt hvis vi vinner valget, istemte Aps Torstein Tvedt Solberg.

4: HØGSKOLEN I NESNA SKAL GJENOPPSTÅ

I 2019 vedtok Nord universitet å legge ned campusen sin i Nesna i Nordland. Den tidligere høyskolen, som ble fusjonert inn i universitetet i 2016, driver hovedsakelig med samlingsbasert lærerutdanning.

I juli kom Sp-leder Trygve Slagsvold Vedum på besøk.

– Etter valget skal vi skrive en regjeringserklæring om at det skal være høyskole på Nesna. Som et symbol på en ny politikk, sa han da. Og

■ Nord universitets studiested i Nesna.

FOTO: HANS PETER SØRENSEN

regjering?

det skulle gå fort:

– Neste år skal folk møtes igjen her og feire at høyskolen er gjenåpnet, sa han ifølge Aftenposten.

Under en debatt i Nesna under valgkampen lovte representanter for Ap, Sp, SV, Rødt, KrF og MDG at deres parti ville stemme for at det skal være høyskole på Nesna i fremtiden. Men akkurat hvordan de rødgrønne skal blåse liv i den tidligere høyskolen, er uklart.

Ap-nestleder Bjørnar Skjæran har uttalt at organisasjonsformen må utredes nærmere. Vedum svarte at Nesna ikke må blandes inn i en tung utredning «som unnskyldning for å ikke gjøre noe».

Det var altså Nord universitet selv som besluttet å legge ned studiestedet. Ap, SV og Sp er uenige om hvor mye politikerne skal kunne blande seg inn i slike saker. De to sistnevnte mener at Stortinget må ha vetorett når et universitet vil legge ned et studiested. Ap vil derimot ikke at politikerne skal kunne overstyre institusjonene.

5: VIL HA KRAFTTAK MOT MIDLERTIDIGHET.

Ap og SV har signalisert at de vil prioritere høyt å få ned andelen midlertidige stillinger ved universiteter og høyskoler. Men akkurat hvordan det skal skje, er ikke like lett å få tak på.

Aps Torstein Tvedt Solberg sa til Forskerforum nylig:

– Dette vil vi gjøre ved å raskt ta initiativ til dialog med partene – både de ansattes fagforeninger og institusjonene, og bli enige om prioriterte tiltak for å nå våre mål om å bedre både studenter og ansattes arbeidsvilkår, redusere midlertidigheten og fremme bred rekruttering i akademien.

Men Ap, Sp og SV er i hvert fall enige om ett konkret tiltak: De ønsker ikke at det skal være tillatt å ta mer enn en periode som postdoktor. Dette blant annet fordi undersøkelser tyder på at stillingene misbrukes av institusjonene. Mange ledere bruker for eksempel postdoktorer fordi de trenger midlertidig arbeidskraft på forskningsprosjekter.

Før sommeren ble et forslag fra de tre partiene om å si nei til mer enn én periode nedstemt i Stortinget. Men partiene har signalisert at de vil ha omkamp.

❖ AV JØRGEN SVARSTAD

Se også sak om avbyråkratiserings- og effektivitetsreformen (ABE-reformen) på side 10.

What will change with the new government?

● We can count on marked changes in research and higher education from the new parliament:

A clear parliamentary majority is now against the strongly criticised budget cuts of up to 0.8% in the deregulation and efficiency reform.

The red-green coalition wants less reporting and target and performance management in the public sector. Labour's platform calls for a reform in trust.

In 2016 the government introduced a requirement for all teacher-education

students to achieve grade 4 in high-school maths. 'This requirement is pure political symbolism,' said SV's Mona Fagerås.

Red-green parties have said that they would vote to reopen the college in Nesna in the future, but exactly how they will breathe life into the former college is unclear.

Labour and SV have signalled that a high priority will be reducing the proportion of temporary positions at universities and colleges, and Sp is in agreement to stop temporary employment for post-docs for more than one period.

'We need failed research'

● The monograph still has its proponents. One of them is Professor Emeritus Leiv K. Sydnes (pictured) of the University of Bergen. His central argument is that the monograph gives room to discuss all research results – including negative ones, which are often left out of research articles.

'If the student performs the experiment and everything goes as expected, is that research? No, that only happens when one fails and has to look for explanations. I think 50-50 successful and failed research is a good distribution,' he says.

Lars Tjelta Westlye at the University

of Oslo agrees: 'It provides more room to go in-depth, which is a good thing for negative results.'

He adds, 'I think we should rather accommodate for the publishing of negative results in general. To put it bluntly: If you want to ensure that research results never see the light of day, then write a dissertation. To change this, we need to look at the whole process and what is needed to get an article published, and not least where prestige in research comes from,' says Westlye.

PHOTOGRAPH: PRIVATE

Guro E. Lind to stand for re-election as president

● Guro Elisabeth Lind has been nominated for a new term as president of the Norwegian Association of Researchers. Elections take place on 21 and 22 October.

'The biggest issue is working for improved wage development for postgrads. The gap between public and private sectors has widened dramatically and applies not only to researchers, but to everyone with higher education,' Lind says.

'The use of temporary positions must be reduced, and more stable jobs and career tracks and more time for research and development must be ensured for educators,' she adds.

Engineers: high skills – low salary

● Senior engineers with research backgrounds work as researchers, teachers, technicians, planners and administrators, but do not earn much more than a newly hired PhD student. Now Even Birkeland from the University of Bergen is pushing for engineers with research backgrounds to be given an established career path and recognition for their training. He's not the only one who sees the need for change. In a new report the University of Oslo believes that the move will elevate engineers' academic status and provide a clear career path. Norwegian University of Life Sciences believes it ought to be possible for engineers to enter scientific positions.

VITENSKAPSAKADEMIET

TREDJE KVINNE SIDEN 1857

Som tredje kvinne siden 1857 er Lise Øvreås valgt som ny preses i Det Norske Videnskaps-Akademi (DNVA), en organisasjon som har som mål å fremme vitenskapens plass i samfunnet. Øvreås er professor i geomikrobiologi ved Universitetet i Bergen (UiB) og direktør for UiBs senter for bærekraftig hav. Hun er valgt for perioden 2022 til 2024, og overtar etter jussprofessor Hans Petter Graver. «Den frie forskningen er under press, og DNVA sitt samfunnsoppdrag er viktigere enn noensinne» skriver Øvreås i sitt valginlegg.

DIGITALISERING

Mer deling av data

■ Kunnskapsdepartement har lansert en ny strategi for digital omstilling i universitets- og høyskolesektoren. Digitale temaer skal inn i alle fag, utdanning skal bli mer tilgjengelig for folk der de bor, forskningen skal bli mer åpen, og universiteter og høyskoler skal dele mer data. – Digital undervisning handler om mer enn å flytte den tradisjonelle forelesningen over på nett. Det handler om å gjøre undervisningen mer aktiv og gjøre utdanning mer tilgjengelig, sier forsknings- og høyere utdanningsminister Henrik Asheim (H).

FOTO: GEORGIE CORBIS/UNSPASH

ETTERUTDANNING

Kan ta betalt for utdanning

■ Universitets- og høyskoleloven sier at man ikke kan kreve betaling for ordinære utdanninger. Men rett før Solberg-regjeringen trer av, har den vedtatt en endring i egenbetalingsforskriften som gjør at statlige universiteter og høyskoler kan tilby etterutdanning mot egenbetaling. – Jeg er litt bekymret for at dette kan bety at en legger en større del av kostnaden på studenter og folk som trenger økt kompetanse, sier Torstein Tvedt Solberg i Arbeiderpartiet til NRK. Han får støtte av Norsk studentorganisasjon, som mener det rokker ved gratisprinsippet.

FORSKNING

Uønsket maktkritikk?

■ «Kan det tenkes av Forskningsrådet vil støtte et maktkritisk forskningsprosjekt om oljenæringens påvirkning på norsk klimapolitikk og nærings rammebetingelser? Jeg tror at svaret er nei», skriver Lars H. Gulbrandsen, seniorforsker ved Fridtjof Nansens institutt, i Aftenposten. Forskningsrådets krav om at næringslivet skal være med på prosjekter om klima og miljø, kan sette den kritiske samfunnsforskningen i fare, skriver han. Mari Sundli Tveit, direktør i Forskningsrådet, svarer at hun tar innspillet på «største alvor».

FOTO: STIG NYGAARD/Flickr CC

STUDIER

Vanskelige språk får fire år

■ Nå kan universiteter og høyskoler søke om å tilby fireårige bachelorstudier i kinesisk, japansk og arabisk. Hovedregelen er treårige bachelorgrader, men etter humaniorameldingen fra 2017 ble det åpnet opp for lengre studieløp. I en pressemelding sier forsknings- og høyere utdanningsminister Henrik Asheim (H) at språkstudiene er krevende, og at studentene ofte må tilbringe mye tid utenlands for å beherske språket godt nok. – Derfor inviterer vi nå universitetene og høyskolene til å søke om å opprette fireårige studier i disse språkfagene, sier han.

FINANSIERING

Utvalg vekker reaksjoner

■ Et utvalg ledet av tidligere styreleder ved NMBU Siri Hatlen skal se på finansieringen av høyere utdanning og forskning. Men utvalget vekker reaksjoner. – Utvalget som er nedsatt, har en skjev sammensetning og representerer ikke de forskningsintensive breddeuniversitetene på en god måte, sier rektor ved Universitetet i Bergen, Margareth Hagen, til Khrono. Guro Elisabeth Lind, leder i Forskerforbundet, savner de ansatte. – Det er spesielt at regjeringen ikke ønsker å ha med nedenfra-prinsippet i et slikt utvalg, sier hun til FriFagbevegelse.

Budsjettsprekk for universitetsbygg

■ Stortinget vedtok i 2018 å bruke inntil 6,145 milliarder kroner på bygging av Universitetet i Oslo sitt Livsvitenskapsbygg, som skal huse fagmiljøer innen helsefag, kjemi og farmasi. Senere analyser har vist at kostnadsrammen vil bli overskredet blant annet på grunn av krevende grunnforhold med kvikkleire, skriver Aftenposten. Nå har eksterne konsulenter analysert prosjektet igjen og kommet fram til at de forventede kostnadene har økt med nesten fem milliarder kroner, og at prosjektet trolig blir ett år forsinket. Den nye prisen er 11,6 milliarder kroner.

– ABE-reformen er egentlig en mistillitsreform mot offentlig sektor, sier Sofie Marhaug.

STIPENDIAT TIL STORTINGET

Sofie Marhaug var egentlig stipendiat i allmenn litteraturvitenskap ved Universitetet i Bergen. Men nå er hun valgt inn på Stortinget som representant for Rødt i Hordaland. Med en stortingsgruppe på åtte personer er Rødt klare for å jobbe for å fjerne ABE-kutt og øke grunnfinansieringen for universiteter og høyskoler. – Kutte struper sektoren. Jeg håper at Ap, Sp og SV gjør noe med det. Hvis ikke skal vi lage bråk, det er det som er så fint med å ha oss på Stortinget, sier hun.

Fem millioner til forskning

■ Regjeringen har satt av fem millioner kroner til forskning i museer i forslaget til nytt statsbudsjett, ifølge en budsjettlekkasje. Pengene skal gå til stipendiatstillinger og lyses ut av Forskningsrådet. Regjeringen følger dermed opp ambisjonen i museumsmeldingen fra mars om mer forskning i museumssektoren. – Med dette vil vi styrke norske museer som kunnskapsinstitusjoner og gjøre vår kultur og kulturarv mer tilgjengelig, sier Emma Lind (V), statssekretær i Kulturdepartementet, til Museumsnytt. Statsbudsjettet legges fram 12. oktober.

FOTO: RØDT

FOTO: BENJAMIN A. WARD / STORTINGET

Fikk etterlønn, men hadde jobb

■ Stortingets etterlønnordning skal kompensere for bortfall av inntekt mens stortingsrepresentanter leter etter andre jobber. Men da Bengt Morten Maximilian Wenstøb (H) var ferdig på Stortinget høsten 2017, forlenget han permisjonen fra stillingen som høyskolelektor ved Høgskolen i Østfold ut året. Han fikk altså tre måneder etterlønn fra Stortinget selv om han hadde en jobb å gå til. Etter at Dagens Næringsliv har avslørt denne og en rekke lignende saker, har presidentskapet på Stortinget besluttet å gjennomgå etterlønnordningen.

På dannelsesreise

Marte Mangset tar med seg forskningsprosjektet og datteren til Paris. Å reise til utlandet for å forske kan være et eventyr for hele familien, men også en nødvendighet for karrieren.

AV JULIA LOGE

– Det blir et familieprosjekt, ikke bare et forskningsprosjekt, sier Marte Mangset, sammen med datteren Helene. Foto: Erik Norrud

Høsten 1984 kjørte en norsk boble ut fra Bø i Telemark og nedover mot Europa. I bilen satt ni år gamle Marte Mangset og moren. Sammen dro de til Strasbourg, der moren skulle jobbe som sendelektor i norsk ved universitetet. Det første halvåret var det bare de to sammen i Frankrike, før broren og faren kom.

– Det var en viktig, fin og definerende opplevelse i mitt liv, forteller Mangset.

Frankrike har vært med henne hele veien siden. Hun søkte seg tilbake som utvekslings-elev, utvekslingsstudent, doktorgradsstipendiat

og mens hun jobbet som postdoktor. Nå er hun førsteamanuensis, og forskningen hennes er komparativ og handler om Norge og Frankrike.

Funnet balansen

De siste ni årene har ikke Frankrike vært mer enn et ferieland. I 2012 fikk Marte en datter, hun har vært alenemor helt fra starten, og de harde 30-årene, der man skal etablere både karriere og familie, har stoppet nye utenlandsopphold.

– Det har vært litt uvant for meg å ikke være i Frankrike i de årene.

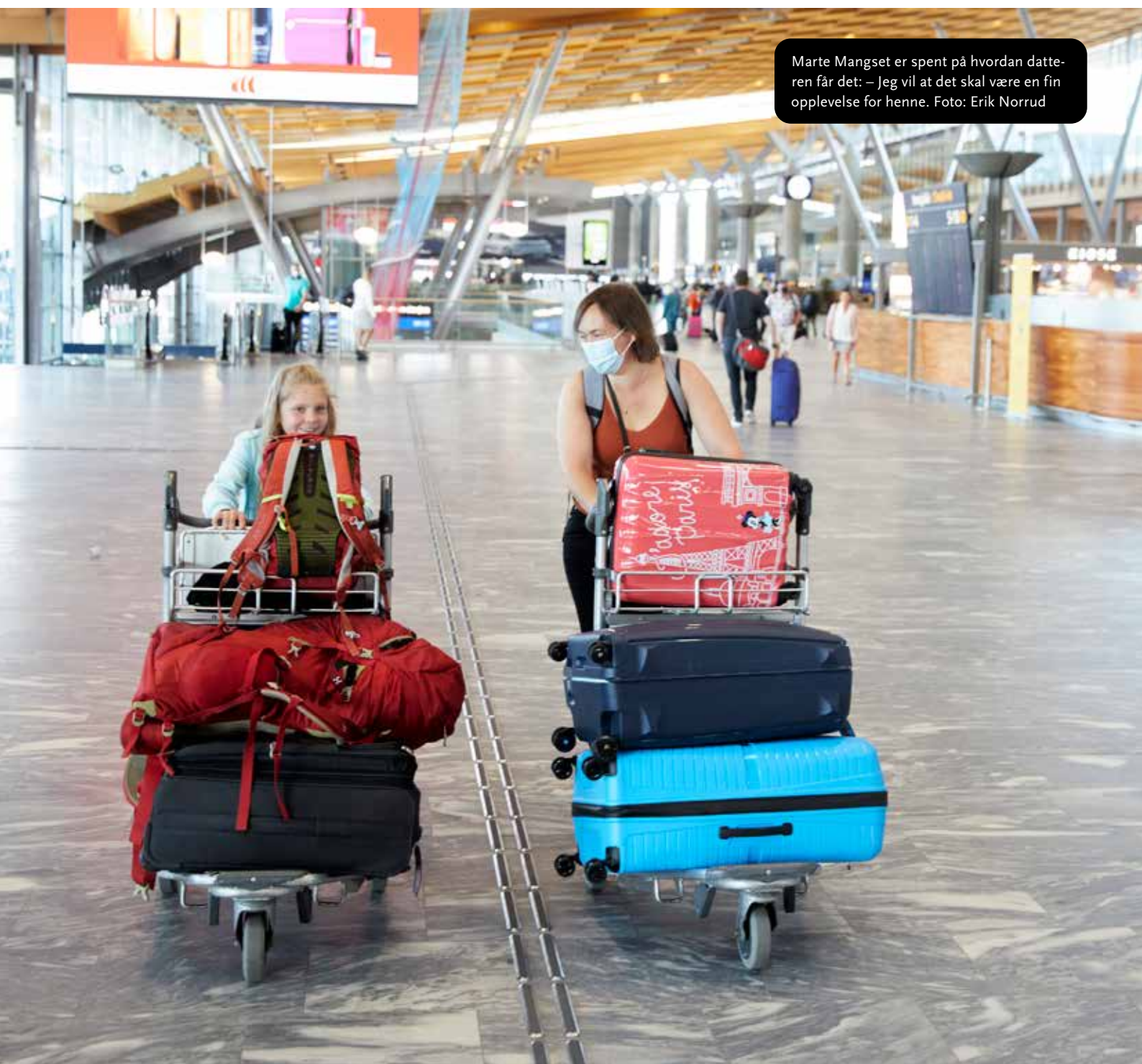
Nå er Mangsets datter like gammel som hun selv var da hun dro til Frankrike som barn. Og nå har hun funnet balanse, overskudd og finansiering. Det er Mangsets tur til å ta med

datteren til Frankrike for et år.

Dermed gjør hun det Kunnskapsdepartementet, Forskningsrådet og Universitets- og høyskolerådet ønsker seg: Hun bidrar til å gjøre norsk forskning mer internasjonal ved å flytte på seg og så komme tilbake til Norge med nye kontakter. Forskermobilitet har blitt et av de viktigste målene for internasjonalisering.

Det er ikke alle som har mulighet til å pakke sammen og reise til utlandet, men det byr også på eventyrmuligheter. Mangset gleder seg til så mye at entusiasmen hennes forklarer hvorfor frankofil faktisk er et ord.

– Jeg elsker det franske språket og å være i det, og jeg skal treffe venner jeg har hatt i 20 år. Det er så mye ved det franske samfunnet jeg elsker:

Marte Mangset er spent på hvordan datteren får det: – Jeg vil at det skal være en fin opplevelse for henne. Foto: Erik Norrud

maten, de lever mer utendørs og sosialt enn det nordmenn gjør, med sosiale sammenkomster med barn og voksne sammen. Det gleder jeg meg til. Jeg liker at det er middag to ganger om dagen, og gå på kafe, og gå på markedet. Det vokser grønnere grønnsaker der enn her. Det er også mer urbant i en større by, og mer internasjonalt, flommer det ut fra Mangset.

Internasjonale nettverk

Mangset reiser selvsagt ikke bare for å gå på kafé i mer urbane omgivelser. Hun leder et prosjekt med støtte fra Forskningsrådet og skal jobbe med hvordan skattejurister i Norge og Frankrike oppfatter rollen sin i krysningsfeltet mellom juss og politikk.

Hun gleder seg til å snakke med venner som er forskere og delta i det franske fagmiljøet der debattene handler om andre saker enn i Norge.

– De er mindre påvirket av en del trender i akademia enn oss. De er ikke så opptatt av telleanter, de skriver fortsatt monografier. Det er andre koblinger mellom disipliner. Jeg synes det er faglig stimulerende.

At Paris er en større by og mer internasjonal, betyr også at det kommer flere internasjonale forskere dit enn til Oslo. Nettopp mulighetene til å bygge nettverk, både med nære kolleger og andre tilreisende forskere, er en viktig årsak til at forskermobilitet framheves. Nettverkene kan på sikt gi mer internasjonalt samarbeid i prosjekter og publikasjoner.

TRE REISERÅD

Marte Mangset
førsteamanuensis
ved Oslomet

Prosjektleder med støtte fra
Forskningsrådet, nå ved
Sciences Po Paris

■ Ikke se på utenlandsoppholdet som bare en anledning til å være i fred fra undervisning og mas hjemme, men som en anledning til å få nye faglige impulser.

■ Skal du ha med barn, vær der lenge nok.

■ Forbered dem mentalt god tid i forveien, snakk det opp. Finn noe de ønsker seg, som de kan få gjennom å gjøre dette, som å dra på Eurodisney.

En undersøkelse Nifu gjorde i 2012, viser også at internasjonalt mobile forskere publiserer og siteres marginalt mer enn forskere som ikke bor utenlands. Men årsaksrekkefølgen er ikke klar, man vet ikke om det er fordi det er forskere med stort gjennomslag som reiser ut, eller om det er fordi mobiliteten fører til gjennomslag.

Praktisk i Paris

Tidlig om morgenen den siste mandagen i august startet reisen med en drosjetur til Gardermoen. Da kveldsmørket senket seg over Torshov lørdagen før, kom også roen til familien Mangset. Koffertene var omtrent ferdig pakket, koronateser tatt og mye av det praktiske var ordnet.

Nå kan Mangset se tilbake på hvor lite som var klart da hun og moren la ut på reisen til Strasbourg, verken leilighet eller skole var i boks. Selv har hun planlagt mye nøyere for oppholdet i Paris. Mangset har fått en venn til å gå på visninger for seg og funnet en leilighet i nærheten av universitetet, slik at hun skal rekke både jobb og familieliv. Hun har funnet en vanlig skole som har franskundervisning for fremmedspråklige, for datteren kan ikke fransk ennå.

– Helene skal gå på vanlig fransk skole, så det blir hardt for henne. Det blir slitsomt fram til jul, og så sikkert bra etterpå.

Det er Mangsets første råd til foreldre som vurderer å ta med ungene på forskningsopphold:

– Skal man dra med barn til utlandet, så bør man dra minst ett år. Man må være der så lenge at de får nyte godt av å komme over i den fasen der de mestrer språket og livet.

De fleste som reiser ut fra Norge, er borte mellom tre måneder og ett år. Slik kan internasjonal forskermobilitet deles i to grupper: de som flytter ut fordi de får stilling i utlandet, og de som reiser ut for en kortere periode og beholder jobben i hjemlandet. Det er studier som viser at korte opphold er det aller mest effektive for å øke forskningsproduksjonen, spesielt når man reiser til høyt rangerte institusjoner i større, forskningsintensive land. Som for eksempel USA.

Førstereisfamilien

I en typisk amerikansk gate, i et høyt og smalt hus som ser ut sånn som byhus ser ut på filmer fra USA, på et lite kjøkken, gjør familien Delsett seg klar for en ny dag. Pappa Andreas Delsett skal ta med de to barna i dyrehagen som ligger like i nærheten. Dyrehagen er tilknyttet verdens største museum, Smithsonian i Washington DC. Denne høsten er også mamma Lene Liebe Delsett tilknyttet museet. Hun er paleontolog og skal forske på hvordan dyr kan utvikle seg likt, men uavhengig av hverandre, slik at fiskeøgler kan ligne på delfiner. Da er det godt å ha tilgang til en enorm samling hvalskjeletter som de har på Smithsonian.

– Jeg skal bli veldig god på hval! Og så gleder jeg meg til å være forsker på fulltid, sier Delsett.

Sammen har familien reist til et land Delsett aldri har vært i før.

– Det er veldig gøy. Og fordommene stemmer. Folk vi møter, er veldig hjelpsomme og hyggelige.

– Vi bor i et kjempeamerikansk hus, sier
Lene Liebe Delsett. Familien har leid det
blå huset gjennom Airbnb. Foto: privat

Lene Liebe Delsett skal jobbe med havets største dyr. – For meg er Smithsonian et drømmested å være, sier hun. Foto: privat

Omar og Laura er med til Lene Liebe Delsetts arbeidsplass, den naturhistoriske samlingen ved USAs nasjonalmuseum Smithsonian. Foto: privat

Fulbright-flaks

Alt begynte med en tweet for Delsett. Den var ikke engang hennes egen. Hvalforskeren Nick Pyenson ved Smithsonian tvitret at han kunne svare på spørsmål om den amerikanske utvekslingsordningen Fulbright for forskere fra Storbritannia. Delsett er ikke britisk og kjente ikke Pyenson fra før, men tok sjansen likevel, for hun syntes arbeidet hans er spennende.

– Så hadde jeg kjempeflaks. Han sa ja til at jeg kunne komme til hans gruppe, og han har vist seg som en veldig hjelpsom og inkluderende fyr.

Delsett søkte Fulbright og fikk 200 000 kroner i stipend. Siden i fjor vår har hun

vært en del av Pyensons forskergruppe, og deltatt i seminarer, møter og skrijving, selv om selve reisen ble utsatt på grunn av korona.

– Jeg har fått ekstremt mye ut av dette oppholdet allerede før jeg kom hit.

Nå ligger Smithsonians hvaler bare tre kvarters gange unna, i området som heter The Mall. I Washington er The Mall ikke et kjøpesenter, men parkområdet om strekker seg mellom de store landemerkene, fra Lincoln-monumentet til Capitol Hill, og midt mellom Det hvite hus og Kongressen ligger Delsetts nye arbeidssted.

– Det er monumentalt å skulle jobbe der, sier hun.

Praktisk i Washington

Mens hun forsker i museets dype mage, skal også familien benytte seg av museene som kunnskapskilde. Tredjeklassingen Omar skal ha hjemmeskole, for i likhet med Mangset har de forstått at de første tre månedene på ny skole med et nytt språk er tøffe, og med et kort høstsemester ville de ikke rukket stort mer.

– Han ville fått oppoverbakken, men ikke flyten, sier Delsett.

Omar er skrevet ut fra skolen, og Delsett er overrasket over at de ikke har måttet dokumentere at de skal følge læreplaner mens de er borte.

– Det viser seg å være mer jobb å dra to dager i dyp på Vestlandet enn fire måneder i USA, sier Delsett.

Familien har likevel fått med seg mattebøkene, skal følge ukeplanene og regner med at

TRE REISERÅD

Lene Liebe Delsett
senterleder og
forsker ved UiO

Postdoktor ved Smithsonian
Institute med støtte fra Fulbright

- Dra et sted der du kan jobbe med hyggelige og flinke folk.
- Forskerforbundets forsikring dekker ikke lange uteopphold, kjøp forsikring gjennom ANSA.
- Søk Fulbright-støtte. Oppfølgingen og hjelpen har vært fantastisk.

Forskningsrådets støtteordning for utenlandsopphold

Dekker etableringskostnader og merutgifter. Gjennomsnittlig lengde: 4–5 måneder

Reisemål

- 95 utreisende forskere i 2020
- 23 var i USA
- 17 var i Storbritannia
- 10 var i Norden
- 31 var i andre europeiske land
- 14 var i andre land utenfor Europa

Kilde: Forskningsrådet

Hvordan kan man bygge internasjonale nettverk uten å bo i utlandet?

JONAS STEIN nestleder i Akademiet for yngre forskere

Internasjonalt samarbeid gjør norsk forskning bedre.

Men man kan nyansere hva som telles som forskermobilitet, oppholdene kan være kortere og man kan delta på internasjonale konferanser.

ARNE BRATAAS leder for QuSpin senter for fremragende forskning ved NTNU

Det er vanskelig, men mulig med solid innsats over lengre tid. Det krever deltakelse på internasjonale møter og forskernettverk, besøk ved utenlandske institusjoner, foredrag, og utstrakt video- og e-post korrespondanse.

JILL ANETTE OPSAHL seniorrådgiver, Internasjonal senter ved Universitetet i Bergen

Sporadiske besøk på to uker til en måned med intensivt arbeid kan ha samme effekt, men man kan få mindre innpass i forskningsgruppen hvis man ikke blir like involvert i det daglige.

han får fortsette i klassen sin når han kommer hjem.

Andreas har fått permisjon fra jobben og skal være heltidspappa, for barnehage er heller ikke aktuelt.

– Barnehage er avsendig dyrt her, forklarer Delsett.

Men også femåringen Laura har skjont at det lønner seg å lære engelsk, for hun ble oppsøkt av andre barn på lekeplassen som vil skravle med henne.

Skal, bør, må reise

Målet med reisen til Washington er å jobbe med andre folk, med en annen samling og å lære mest mulig nytt. Men Delsett har også en annen grunn til å reise ut.

– En helt tydelig motivasjon, som ikke er så bra, er at det kreves for å få jobb.

Delsett mener at forventningen om internasjo-

nal mobilitet har både positive og negative sider, og hun opplever at særlig innenfor naturfagene er mobilitet blitt et krav, fordi mange søkere har flere midlertidige stillinger i ulike land på cv-en.

Tiden etter doktorgrad er vanskelig for mange. Det er mange rekrutteringsstillinger ved norske universiteter, men ikke på langt nær like mange faste stillinger. Svaret for mange blir et lappeteppes av midlertidige stillinger. Etter at Delsett disputerte i oktober 2018, har hun jobbet 40 prosent som forsker med ulike prosjektmidler og kombinert det med administrative stillinger i og utenfor academia.

Allerede før disputasen skrev Delsett om forventningene til nyutdannede, om å flytte fra land til land i ulike midlertidige stillinger, i bloggen sin på Forskning.no.

– Kravet om internasjonal mobilitet er sterkt, men vanskelig å få til. Det er særlig vanskelig hvis man har omsorgsforpliktelser. Jeg er hel-

dig som har familie, arbeid og en økonomisk situasjon som gjør at jeg kan dra utenlands akkurat nå.

– Det er kjempegøy å være her nå, og det er en opplevelse for hele familien, men jeg kommer jo ikke til å reise videre til et nytt land i januar, og så nok en gang i 2023.

Med verden for sine føtter

I en leilighet på Lindern i Oslo sitter en familie og lurer på om de skal reise videre til et nytt land. I 2019 var hele familien i Argentina mens mamma Guro Nore Fløgstad var gjesteforsker ved universitetet i Buenos Aires i et halvår.

– Barna savner det faktisk. De spør om å reise og har lyst til å flytte ut igjen, sier Fløgstad.

Hun er lingvist og jobber ved lærerutdanningen i Drammen, men i Argentina var hun del av en gruppe som forsker på romfolk i Nord- og Sør-Amerika.

Guro Nore Fløgstad mener at både hun og ungene nøt godt av Argentinas kulturelle tradisjoner, for eksempel leste Fløgstads tredjeklassing boken *Don Quijote* i barneversjon. Foto: Erik Norrud

TRE REISERÅD

Guro Nore Fløgstad
førsteamanuensis ved USN
Gjesteforsker ved Universidad
de Buenos Aires
med støtte fra USN

- Du kan få det til uten eksterne midler og full forskningsfri.
- Ikke forvent å få hjelp til alt, det krever egeninnsats og kjennes på lommeboken.
- Du må skrive barna ut av hjemmeskolen, men det går helt fint. I bytte får du innpass i foreldrenettverket på barnas skole i utlandet.

Fløgstad har tatt vare på noen av minnene fra tiden i Buenos Aires, og hun viser fram minnebøkene og skolebøkene som barna hadde med seg hjem. Siden pappaen deres er fra Argentina, snakket de allerede spansk, men nå fikk førsteklasingen sin første skriveopplæring på spansk, og tredjeklassingen nøt en skoletradisjon med mer litteratur, kunst og musikk, ifølge Fløgstad.

Ifølge Fløgstad er det ikke bare barna som vokste under oppholdet. Hun forteller at reiseene har gitt henne mulighet til å se norsk akademia i et annet perspektiv, og som foreleser kom hun innenfor på en annen måte enn dersom hun bare hadde forsket.

– Man blir en bedre forsker og foreleser av å tre inn i en annen intellektuell tradisjon og se studenter som har annen bakgrunn og stiller helt andre krav til foreleser og pensum.

Selve reisen ordnet Fløgstad uten

forskningsfri eller eksterne midler, men ved å rydde plass i undervisningskalenderen og ta noe digitalt. Arbeidsplassen hennes, Universitetet i Sørøst-Norge, bidro med å dekke reiseutgifter og forsikring. Hun beskriver universitetet i Buenos Aires med en glød de færreste ville brukt om sine hjemlige institusjoner.

– Det nærmest vibrerer i veggene av intellektuell kraft og oser av intellektuelt overskudd.

Nettverksvedlikehold

På kjøkkenet hos Fløgstad ligger en masteroppgave fra Universitetet i Bergen klar til gjennomlesning og noen papirer fra skolen klare til signering, på et bord står to bilder av besteforeldrene i Argentina. Fløgstad serverer bitter argentinsk mate-te i mummikopper og forklarer at hun begynte et liv med interesse for språk og reiser med utveksling til Uruguay da hun var 16. Siden har hun jobbet i Italia,

skrevet doktorgrad om spansk i Argentina og vært gjesteforsker i Berlin og Beograd.

En artikkel i *Research Evaluation* fra 2020 som oppsummerer forskning om forskningsopphold i utlandet, finner at med tiden forvitrer nettverkene, på samme måte som minnene fra reisen blekner. Fløgstad tar vare på begge deler. Gruppen som Fløgstad jobbet med i Argentina, har fortsatt å samarbeide om artikler, prosjektsøknader og feltarbeid. Og når familien snakker om et nytt forskningsopphold, er det kanskje i Paris, for å fortsette å jobbe med forskergruppen hun jobbet med i Argentina.

Fløgstad har reist mye, men ikke for å være strategisk.

– En av grunnene til at jeg er akademiker, er muligheten til å reise. Det er et enormt privilegium, hele verden ligger for akademikerens føtter. ●

GLOBALT

MENN VINNER FORSKNINGSPRISENE

Siden 2001 har 2011 menn og 262 kvinner vunnet forskningspriser, viser en gjennomgang av 141 svært prestisjefulle internasjonale priser, gjengitt i Nature. I flere av disse karrieredefinerende prisene er det fagfeller og tidligere vinnere som kan nominere og avgjøre tildelingen. 22 av prisene har aldri blitt tildelt en kvinne, inkludert to priser som er oppkalt etter kvinner. Studien viser også at antallet kvinnelige vinnere har steget raskere enn andelen kvinnelige professorer disse siste 20 årene.

DANMARK

Høy midlertidighet blant arkeologer

■ 40 prosent av arkeologene i Danmark har midlertidige kontrakter, viser en undersøkelse blant museumsansatte som er gjengitt i DM Akademikerbladet. Som regel varer kontraktene fra seks til tolv måneder. Det fører til stress, følelse av utenforskap på arbeidsplassen og økonomiske problemer. Mange humanister er i usikre arbeidsforhold i starten av karrieren, men for arkeologer kan midlertidigheten være hele karrieren, ifølge fagarkeologenes forening.

GLOBALT

Klimaopprop i legetidsskrifter

■ Tidlig i september publiserte over 200 medisinske tidsskrifter en lederartikkel der de ber om krisetiltak for å redde klimaet og beskytte folks helse. Redaktørene skriver at temperaturøkninger og ødeleggelse av natur allerede har ført til dårligere helse-situasjon, og ber om umiddelbare grep for å holde den gjennomsnittlige temperaturøkningen under 1,5 grader. Ifølge det medisinske tidsskriftet til British Medical Association, (BMJ), er det første gang så mange tidsskrifter trykker samme uttalelse.

AFRIKA

Utvikler egne faguttrykk

■ Tolv millioner mennesker i Sør-Afrika snakker zulu, men når forskerne skal snakke, mangler de ord på sitt eget språk for dinosaur, virus og bakterier og mange andre vitenskapelige uttrykk, skriver Nature. OG det er ikke bare på zulu dette problemet oppstår, derfor er det satt i gang et prosjekt for å oversette 180 vitenskapelige artikler til seks afrikanske språk, som snakkes av nesten 100 millioner mennesker. Utfordringen er å ikke finne på nye ord, men heller sette sammen uttrykk som folk forstår og kan komme til å bruke, ifølge forskerne.

Ordet planet kommer fra et gresk ord for en vandrer, så kanskje zulu-oversettelsen skal være umhambi, som også betyr en som vandrer.

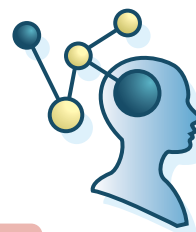

FOTO: SCOTT GRAHAM/UNSPLASH

USA

Artikkel om ærlighet trukket grunnet juks

■ I 2012 publiserte to forskere en artikkel om å signere på erklæringer om å være ærlig i forsikringssaker. Den viste at folk som signerer i starten, er mindre tilbøyelige til å lyge enn de som signerer på slutten. Artikkelen har ført til endringer i praksis og er sitert over 400 ganger. Først viste det seg at forsøket ikke kunne gjentas. Nå har en annen forskergruppe vist at ett av de viktigste forsøkene bygger på falske data, skriver BuzzFeed. Det er uklart hva som har skjedd, men tidsskriftet har trukket artikkelen tilbake.

SVEITS

Utenfor Horisont Europa i flere år

■ Sveits var utestengt fra EUs forskningsprogram fra 2014 til 2016. Før sommeren skjedde det igjen. Nå frykter lederen for den sveitsiske universitetsalliansen, Yves Flückiger, at landet blir stående utenfor minst like lenge, ifølge Science Business. Sveits har laget egne forskningsprogrammer som skal dekke opp for inntektstapene, men Flückiger mener at programmene ikke gir like gode muligheter for internasjonalt samarbeid. Sveitsiske myndigheter sier at de ønsker seg inn igjen i Horisont Europa snarest mulig, og at de ikke har som mål å erstatte avtalen.

FOTO: NEW YORK PUBLIC LIBRARY

AUSTRALIA

Studenter skal avsløre spionasje

■ Akademikere og studenter som jobber internasjonalt i Australia, skal få opplæring i å gjenkjenne og håndtere uønsket utenlandsk innblanding, skriver Sydney Morning Herald. Det er et forslag i nye retningslinjer for å hindre forskningstyveri og stoppe kinesisk påvirkning på universitetene. Retningslinjene vekker debatt, og myndighetene har allerede trukket forslaget om at akademikere må oppgi alle medlemskap i utenlandske politiske partier.

FOTO: SHARON MCCUTCHEON/UNSPLASH

UNGARN

Kan bli folkeavstemning over kinesisk universitet

■ Ordføreren i Budapest har fått grønt lys til å starte en folkeavstemning om hvorvidt Fudan-universitetet fra Kina skal få et studiested i byen, skriver TRT World. Men først må han samle inn 200 000 underskrifter. Dette er ett av flere prosjekt som bygger tettere bånd mellom Ungarn og Kina. Ifølge nettstedet skal Ungarn selv finansiere byggingen ved å ta opp lån fra Kina. Ordføreren og resten av opposisjonen sier også at de vil stoppe prosjektet hvis de vinner valget neste år.

(SKJERMDUMP FRA TWITTER.)

< 1_校园调研.docx ...

校园调研

根据有关要求，现须对学校开展相关调研：请学院反馈所掌握的LGBT学生信息。

彩虹族群（LGBT），是女同性恋者（Lesbians）、男同性恋者（Gays）、双性向者（Bisexuals）、跨性别者（Transgender）等性少数族群的合称。“LGBT”一词十分重视性倾向与性别认同文化多样性，除了狭义的指同性恋、双性向或跨性别族群，也可广泛代表所有非异性恋者。

1.反馈方式：如有该类学生，请填写相关信息至附表

附件

序号	性别	学历	思想状况	心理状况
例	男女	本科/硕士/博士	从政治立场、学习科研、日常生活、人际关系、人生规划等方面描述	健康状况/不良状态/心理障碍/心理疾病（请描述具体表现）

Dette dokumentet har blitt delt på mikroblogger, nettstedene Weibo og Twitter, men er ikke offisielt bekreftet.

FOTO: PELLE STEN/FUCKR CC

KINA

SAMLER DATA OM SKEIVE

Studenter og LHBT-aktivister er bekymret etter at universitetet i Shanghai skal ha bedt instituttene om å lage lister over skeive studenter og deres politiske standpunkt, forskning og mentale helse, ifølge *The Guardian*. Universitetet vil ikke kommentere eller bekrefte datainnsamlingen. Kina har hatt levende LHBT-samfunn på universitetene, men disse har blitt marginalisert de siste årene, i likhet med feminister og andre som protesterer mot diskriminering. I juli ble flere kontoer for LHBT-grupper i sosiale medier stengt ned.

SVERIGE

Forskningsjuks til lagmannsretten

■ Fuskesaken rundt tidligere prorektor ved Karolinska Institutet, Karin Dahlman-Wright, er anket til Kammerrätten, som tilsvaret lagmannsretten, skriver Universitetsläraren. Nämnden för prövning av oredlighet i forskning fant henne skyldig i grov uaktsomhet og bildemanipulasjon i fire artikler. Saken ble anket til Förvaltningsrätten, som også mente at bildene var forfalsket, men uten at det er grov uaktsomhet og dermed uredlighet. Dette er den første saken som går i rettsvesenet etter at Sverige fikk ny lov om forskningsetikk i 2020.

Hvorfor utsetter folk seg egentlig for prøvelser som ekstremsport og akademiske karrierer?

Ubehaget i toppturen

Sosialpsykolog **AUDUN HETLAND** i samtale med Bår Stenvik

Audun Hetland¹ la ut på sin reise inn i psykologifaget da han var 22 år i 2001. Han meldte seg opp til grunnfag psykologi i Tromsø, fordi det var et fag som bare krevde at han måtte møte opp til eksamen en gang i året. Formålet med studiene var nemlig primært å skaffe studielån for å finansiere den andre reisen han skulle ut på: en jordomseiling i seilbåt med tre andre menn på samme alder. Luftig ungdommelig prat var plutselig blitt til en realitet, men planleggingen var fortsatt luftig like før avreise. Han kjente knapt noen av de andre, og bare en av de fire hadde litt seilerfaring fra før.

– Det kunne ikke gå bra. Første krise kom etter fire timer, før vi hadde kommet utaskjærs. En av de andre sa at «Nå må vi snakke sammen, for samarbeidet fungerer ikke». Vi la oss inn i Arsvågen mellom Stavanger og Haugesund for å snakke igjennom sakene, og ble enige om noen prinsipper. Seilturen skulle fortsette i flere år og ta dem gjennom en rekke prøvelser de ikke hadde noen forutsetninger for å mestre, blant annet da de havnet i en liten storm utenfor Panama med kjølen i været. Men de kom seg gjennom det, takket være en god porsjon flaks og de prinsippene de ble enige om.

– Hvis jeg skal summere alt det vi lærte på første del av seilturen, handler det om respekt. Vi sier ofte at respekt er viktig. Men om du spør folk hva det egentlig betyr, blir de ofte svar skyldig. Spør du meg, handler det om «å ta på alvor». Jeg kan være rivende uenig i det du sier, og fortsatt respektere deg. Men det innebærer at jeg må se deg, forstå deg, og ta på meg dine sko.

Hetland opplever at det han har lært ute på eventyr, gjerne er overførbart til det nåværende hverdagslivet som forsker.

– Jeg opplever dette hele tida: Du kommer til et møte, og alle ser ned på laptopen eller telefonen. Når møtet begynner, ser alle opp – men så holder de på med sin egen greie innimellom. Det digitale er en fantastisk ressurs, men det har også ødelagt mye. Jeg stopper ikke kollegaen min og sier «Hvordan går det med mora di som er sjuk?» eller «Artikkelen din, er det bra med den, trenger du hjelp?». Alt det som gjør at jeg

stopper og ser deg, og bygger de sosiale relasjonene du trenger. Det som handler om å bli sett og tatt på alvor.

I dag forsker Hetland på ekstremsportutøvere, beslutningsprosesser og motivasjon. Han ser mange paralleller mellom menneskene han forsker på, og akademikere: De er gjerne individualister, sterke personligheter, og ressurssterke. De har jobbet i mange år mot et mål, de er spesialister på sitt felt.

– Men de trekkene er ikke nødvendigvis de samme som gjør deg god til å samarbeide. Derfor er det desto viktigere for oss å lære å stoppe opp og se hverandre i øynene og legge vekk telefonen.

– Om du er koblet til en digital virkelighet i hverdagen, er det en slags oppmerksomhetslekkasje?

– Ja, og den har to effekter. Den skader de sosiale relasjonene. Og den skader min opplevelse.

Det siste er nemlig blant det Hetland har forsket på i ekstremsportsammenheng: Hva er det for slags opplevelse som tiltrekker ekstremsportutøvere, og får dem til å sette seg i ubehagelige og farlige situasjoner? Han kjente personlig på paradokset under sitt eget doktorgradsarbeid da han intervjuet basehoppere umiddelbart etter at de landet. Den mest effektive måten å gjøre det på var å hoppe selv, ut fra Kjeragplatået i Lysefjorden.

– Alle de erfarne basehopperne hoppet først, og jeg skulle hoppe etterpå med spørreskjemaene, og sto der og lurte på hvorfor i alle dager jeg hadde tenkt at dette var så lurt. Det gjorde jeg hver gang de første 24 gangene.

– Hvorfor gjør folk det da?

– Det finnes noe som kalles terskelglede. Du står og jobber, og det er ikke kjekt, hverken underveis eller etterpå. Det er bare masse tungt arbeid. Så må du være i det ganske lenge før du er blitt flink nok eller har kontroll nok til at du endelig har litt overskudd og klarer å mestre det mest basale.

– Skjedde det for deg?

– Ja, det løsna på hopp nummer 25, da ble det kjempekjekt. Alt var annerledes den dagen. Jeg hadde filma alle, putta kameraet i lomma og kjente for første gang at roen senka seg. En mental, fokusert ro. Jeg kikket meg rundt, og så at det var veldig flott, en nydelig dag. Og jeg hoppa og alt fungerte, jeg fant stillinga og fløy som en rakett.

I basehopp er det ikke noen regler for hvor lenge man skal vente med å løse ut fallskjermen, forklarer Hetland. Man er overlatt til sin egen vurdering og hvor lenge man tør å vente.

– Den gangen turte jeg veldig lenge. Jeg rakk akkurat en runde ut over fjorden og så å lande. Da jeg kom ned til de erfarne hopperne, var jeg boblende glad, men de var ganske stille, de så på meg og sa at «Nå strekker du strikken langt». Jeg forsto at jeg hadde tatt en risiko som ikke sto i forhold til kunnskapen og kompetansen min. Så ringte jeg til veilederen min og fortalte hva jeg holdt på med, og da han skjønte hvordan jeg samlet data, var det ikke aktuelt å fortsette på det viset.

Hetland påpeker at selv om de fleste oppgir at ekstremsport gjør dem lykkelige, er det ikke de følelsene som preger dem mens de er i selve opplevelsen. Det er heller fornemmelser som engasjement og interesse.

– Alle de erfarne basehopperne hoppet først, og jeg skulle hoppe etterpå med spørreskjemaene.

¹ Født 1979, sosialpsykolog ved UiT Norges arktiske universitet, forsker i CARE (Center for Avalanche Research and Education) og leder forskningsgruppen Human Factor in High Risk Environments. Også foredragsholder, forfatter og eventyrer.

■ Audun Hetland legger vekt på naturopplevelsen som motivasjon når han forsker på ekstremsport.

Det er de samme følelsene James Watson trekker fram når han skriver om forskningsarbeidet som ledet fram mot oppdagelsen av DNA-molekylet. Og både for Watson og ekstremспортutøverne er følelsen av lykke noe som oppstår i ettertid, når man ser tilbake på det man har gjort.

– Rent teoretisk kan du dele positive opplevelser i to kategorier, med helt ulike oppgaver. Du har de motiverende: entusiasme og interesse – propellen som driver deg framover. Så er det belønningsdelen: glede, lykke, velbehag – dopet du får når du kommer fram.

– **Så det er derfor mennesker holder ut både maratonløp og endeløse redigeringsrunder?**

– Velbehag og smerte utelukker hverandre. Men engasjement og smerte funker bra. Det kan være vondt, du kan være redd, men likevel føle at det er en positiv opplevelse som du dras imot. Ikke glede nødvendigvis, men positivt.

– **Hadde vi bare søkt behag, ville vi kanskje utrettet mindre?**

– Ja, når du er glad, vil du ikke anstrenge deg. Du vil sosialisere og slappe av, og kroppen må få tid til hente seg inn igjen. Og etter hvert begynner du å kjede deg og lete etter nye mål. Det er en vekselvirkning, og det er viktig at du faktisk får lov å stoppe opp når du er glad. Du trenger ikke hoppe rett videre til neste prosjekt. Det finnes en tid for å klappe seg selv på skuldra og si «jöss, at vi fikk til dette». Det er lett å bli fanga i hamsterhjulet. «Nå skal jeg bare bli professor, så kan jeg slappe av.» «Nå skal jeg bare få den EU-greia.» Om du bare fokuserer på målene, er du plutselig pensjonist før du rekker å kjenne etter hva alt handlet om.

– Velbehag og smerte utelukker hverandre. Men engasjement og smerte funker bra.

Hetland mener at kontrasten mellom anstrengelsen og behaget også er viktig:

– Det er en forskjell mellom å ta skitrekking opp og kjøre ned, eller starte med å gå opp før du kjører. Skikjøringa er den samme, men opplevelsen er forskjellig, fordi vi har investert mer.

– **En gammeldags nordmann vil jo tenke på skitrekking som juks. Det får meg til å tenke på en viktig forskjell mellom tradisjonell sport og ekstremспорт: Juks gir ikke så mye mening i ekstremспорт?**

– Nei, du konkurrerer stort sett mot deg selv – som i academia. Mens i tradisjonell sport og mesterskap handler det om å vinne en premie. Da kan du jukse. Men hvis premien er mestringsfølelse, da er juks meningsløs.

Samtidig mener Hetland at det er en forenkling å si at «aktiviteten er sin egen belønning».

– Dette er noe psykologen Barry Schwartz har påpekt. En gartner kan være i flytsonen når han jobber med hagen, men det betyr jo fortsatt noe hvordan hagen ser ut etterpå. Og det er der juks kommer inn, fordi juks tar bort autenticiteten i resultatet. Det er ikke jeg som har lagt det. Jeg står og maler – og så kommer noen og gir meg et annet maleri.

– **Jeg lurar på – det skillet mellom premie og mestring som incentiv i sport, kan det si oss noe om incentivsystemer i academia?**

– Det er en interessant sammenligning. Når du ser på hvor liten andel publiseringsmidlene utgjør i universitetsbudsjettet, er det jo helt komisk hvor stor effekt de har. Spørsmålet er om det er lurt. Vi tilfører et ytre incentiv på hvor mye og hvor fort du publiserer, og hvor mange studenter du trykker gjennom kverna. Men som Barry Schwartz ville spurt: Er vi opptatt av resultatet? At det blir bra til slutt?

Hetland henviser til den kjente psykologiske forskningen om at å gi belønninger for noe som er indre motivert, kan føre til at motivasjonen forsvinner på sikt.

– Ta snowboardsporten, som vokste fram som en motkultur, utøverne drev på fordi de syntes det var kjempekjekt. Så ble det OL-gren, med reglement og faste krav. Da sa Terje Håkonsen at han ikke ville være med i OL, selv om alle vet at han er verdens beste. Inkluderingen var i ferd med å knekke hele gleden ved sporten. Så konkurranseutsetting må gjøres nennsomt og klokt.

– **I det siste har vi hørt mye kritikk av målstyringsregimer, fra folk som historikeren Rutger Bregman og økonomen Paul Collier. Begge sier at dagens systemer er laget ut fra et pessimistisk menneskesyn. Incentivene skal stort sett hindre folk i å være late og egoistiske. Men de kunne også være lagt for å stimulere til entusiasme og altruisme?**

– Ja, du ender ofte opp med regler for risikominimering. Da tar du gjerne den positive toppen med i dragsuget, og at alt blir middelmådig. Hvis du lager et system der det er umulig å feile, så slutter ikke folk å feile – de slutter å prøve.

– **Har du et eksempel på risikominimering i academia?**

– Tellekantsystemet. Du vil at ting skal gå fort, det er bedre at du har mange små og ikke så betydningsfulle publikasjoner, enn å ta sjansen på å åpne opp for en virkelig stor og viktig artikkel.

– **Man kan ikke holde på i årevis med en teori, sånn som Darwin?**

– Eller Moser-gjengen² – der slipper de ikke folk ut dørene før det har gått seks år. Jeg er på sju forskjellige veilederteam nå, der alle sier «Vi må i alle fall ha én publisert artikkel». Det er som å balansere på en line som er veldig lavt over bakken. Det må være lov å gå skikkelig på trynet. Enn om vi hadde turt å si: «Kanskje blir det en større artikkel av dette etter fire år, det er bra. Eller kanskje det ikke blir noe.» Og det kommer mye læring ut av prøving og feiling. Men om jeg holder på sånn, blir jeg ikke professor – og om jeg gjør det med stipendiatene, tar det ikke lang tid før jeg blir henta opp i systemet og får høre at «Du, Hetland, stipendiatene dine klarer ikke å publisere noen ting». Det blir en bråstopp på karrierene deres.

– **Når det gjelder dette med mening og lykke, lurar jeg på forholdet mellom selvrealisering, plikt og ansvar. Ekstremспорт kan jo framstå som noe ganske egoistisk, på linje med finansspekulasjon og moteblogging – i motsetning til forskning?**

– Mange i selvrealiseringsbransjen opplever nok tidvis å stoppe opp og spørre: «Hvor viktig er dette egentlig, hvordan bidrar jeg til samfunnet?» Men jeg tror også mange som driver med forskning, spør seg om det samme.

– **Ja?**

– Om du driver med kreftforskning, vet du kanskje at resultatene har direkte påvirkning på et behandlingsforløp. Men med abstrakt matematikk ser du ikke nødvendigvis samme meninga. Og her vil jeg trekke fram formidling.

Hetland har jobbet mye med formidling, TV og foredrag, og har både vunnet Forsker Grand Prix³ selv og vært mentor for kandidater der de siste ti årene.

– Når du skal formidle forskninga di til andre, må du ta et steg tilbake og se på deg selv, for å forklare hvorfor det du gjør, er viktig. Du må kunne beskrive hva slags rolle forskingen din har i samfunnet.

– **Har du et eksempel?**

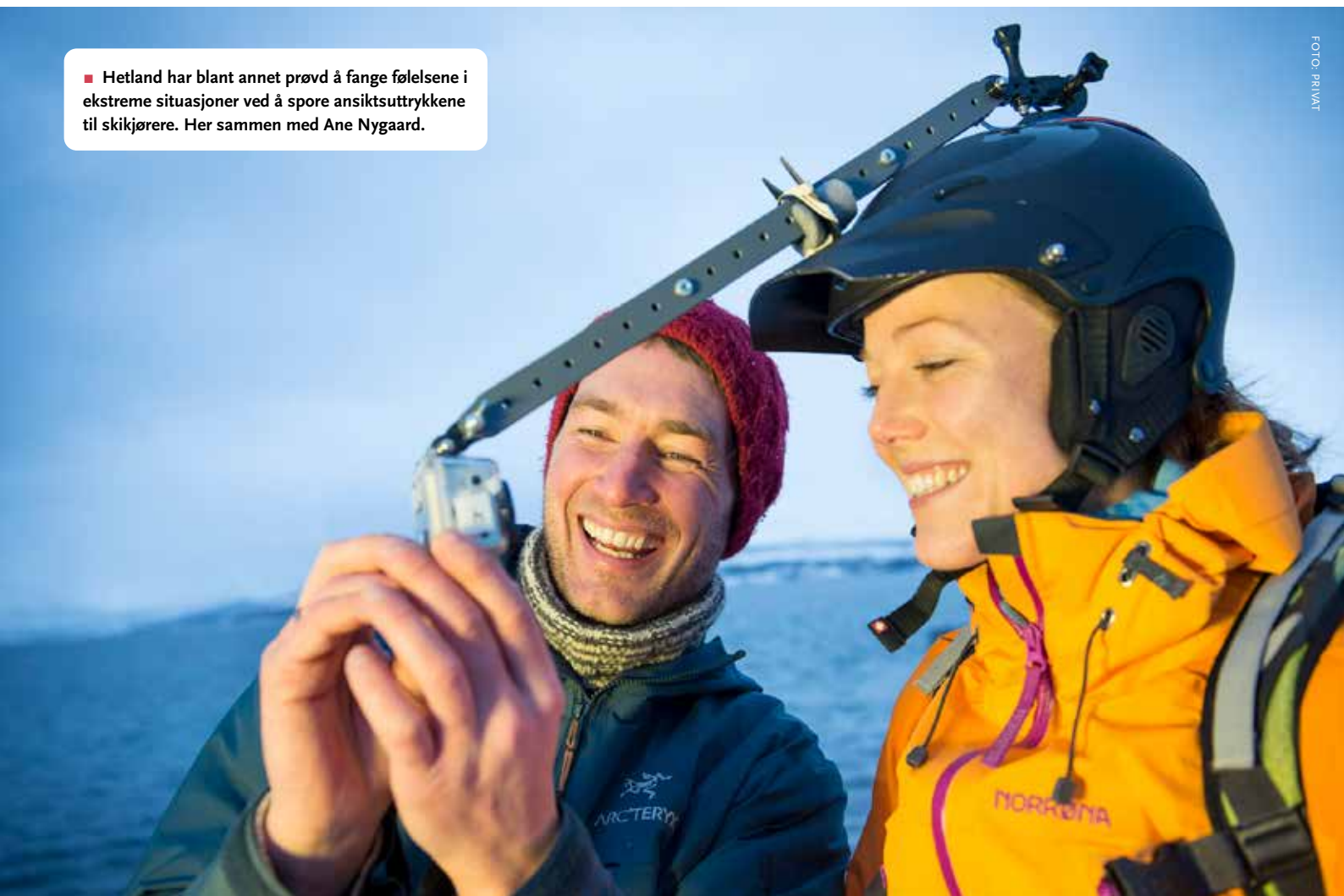
– Hvis forskningen min handler om å lage lim som brukes i sement, så hjelper det å ta et steg tilbake, så du ser huset som blir gjort mulig av limet i fundamentet. Når du zoomer ut og ser hele bildet, endrer det din egen forståelse av hvor du som maur hører hjemme i tua. Nesten alle jeg har hjulpet med formidling, kommer tilbake og sier at «nå forstår jeg forskingen min bedre». Og kanskje de også synes at den virker mer meningsfull. ●

² Moser-miljøet ved NTNU har omfattet fem forskningsenheter siden 1996, alle etablert og ledet av nobelprisvinnerne Edvard Moser og May-Britt Moser.

³ En nasjonal foredragskonkurranse for forskere. Hetland vant i 2011.

■ Hetland og Håvard Toft Larsen deltar i et forskningsprosjekt med skilt som registrerer ferdselsmønster i fjellet, for å lære om fare og atferd.

■ Hetland har blant annet prøvd å fange følelsene i ekstreme situasjoner ved å spore ansiktsuttrykkene til skikjørere. Her sammen med Ane Nygaard.

Skeiv til sjøs

Livet til sjøs var maskulint og kontrollert, men kunne også opne rom for å leve ut skeive kjønnsidentiteter.

TEKST: KJERSTIN GJENGEDAL | FOTO: PAUL SIGVE AMUNDSEN

↑ – Dei økonomiske historikarane har prega sjøfartshistoria. Vi ville vite meir om skipet som heim, fortel Gry Bang-Andersen og Bård Gram Økland.

FORSKARAR:

Gry Bang-Andersen og Bård Gram Økland,
konservatorar ved Bergens Sjøfartsmuseum

PROSJEKT:

skeive sjøfolk

METODE:

kvalitative intervju med kulturanalytisk perspektiv

UUNNVERLEG VERKTØY:

digital opptakar

Har de nokre objekt å vise fram?
Det er fotografen som spør, nesten før vi er innanfor dørene på Sjøfartsmuseet, og dermed er vi i gang.

– Det er jo eitt av spørsmåla våre: Korleis dokumentere ei legning? seier Gry Bang-Andersen, kulturvitar og konservator ved museet.

– Kva finst av materialitet? Homofili var forbode ved lov fram til 1972. Det finst lite dokumentasjon av skeivheit, og korleis skulle det dokumenterast? Vi har ingen foto eller gjenstandar knytte til prosjektet. Førebels er det munnleg historie vi har samla inn. Vi veit at nokre informantar har eigne fotosamlingar, men igjen, dei dokumenterer jo kvardagsliv, ikkje legning.

Heime til sjøs

Informantane ho snakkar om, er sjøfolk som sigla i norsk utanriksfart frå om lag 1950 til 1980. Det heile starta med at Bang-Andersen og kollegaen Bård Gram Økland var interesserte i skipet som heim, korleis sjøfolk levde, og korleis relasjonar og kjensler kom til uttrykk innanfor det særegne lokalsamfunnet som eit skip i linjefart er. Seksualitet og skeive kjønnsidentitetar og handlingar dukka opp som eit interessant spor å følgje vidare. Ikkje minst fordi nesten ingen har studert slike spørsmål i Noreg.

– Dei faste utstillingane ute i museet har knapt endra seg sidan dagens museumsbygg opna i 1962. Dei handlar om skipsteknologi, konstruksjon, tonnasje, reiseruter og økonomi, fortalde gjennom skipsmodellar, seier Økland.

– Det får ein til å lure på kvar menneska er. Sosial historie har hamna i bakgrunnen når det gjeld sjøfart.

Ein visste, men snakka ikkje

Kring 1960 arbeidde om lag 60 000 nordmenn i utanriksfarten. Dei var ute lenge, sjølv om tida ein måtte sigle for å kunne mønstre av med gratis heimreise, vart redusert frå tre år før andre verdskrigen, til tolv månader midt i sekstiåra. Ein kommuniserte med familien i Noreg med post. Kunne du vere skeiv i eit

slikt samfunn, som gjerne blir oppfatta som maskulint og heteronormativt?

Intervjua forskarane har gjort så langt, vitnar om at skeivheit først og fremst var innhylla i ei stor togn.

– Dette var ting ein sjeldan snakka om. Folk kunne vere homofile og det kunne vere greitt, så lenge ein ikkje hadde homofile relasjonar i det opne om bord, seier Bang-Andersen.

– Vi spurde ein av informantane våre: Men korleis veit du om nokon av mannskapet er skeiv? Han svara at det berre veit ein. Ein merkar det. Eit blikk kan vere nok. Det vart altså tagt om det, men under togn kunne det opne seg rom for utforsking.

Ingen stad for privatliv

Ein grunn til togn kunne vere at arbeidsfelleskapen om bord var avhengig av at ingen gjorde noko som rokka ved systemet.

– Berre tenk på stadene ein kunne opphalde seg på fritida: Det var lugaren, som du oftast delte med andre og som gav lite privatliv, sjølv om nokre gjorde det dei kunne for å pynte opp og gjere det koseleg. Og det var messa, som var staden der ein hadde fellesaktivitetar, kortspel, konkurransar, kurs eller møte, seier Økland.

– Det var ein dyd å jenke seg, ikkje insistere for mykje på privatliv, for då skilde ein seg ut og øydela den harmonien som var nausynt for å få det heile til å gli. Dei hadde ikkje eige bad og måtte oftast dusje fleire i lag, og ein av informantane våre sa noko slikt som at «hadde du visst at det var ein rompis der, så hadde det jo ikkje gått».

– Ein snakka ikkje om kjensler, sjølv om ein

sigla saman i lang tid og det sjølvsagt skjedde ting undervegs, vi har til dømes høyrte historier om alvorlege psykiske lidningar og sjølvsmordshendingar, seier Bang-Andersen.

Unnataket var kvinnehistorier, som ein kunne snakke ope om.

Relasjonane sjøfolk hadde, var gjerne flyktige og varte berre så lenge ein sigla i lag. Etter eit par år var kontrakten ferdig og ein kom til eit nytt skip og fekk nye kompisar, og mista kontakten med dei gamle. Men Økland fortel at internett har skapt nye moglegheiter for gamle sjøfolk:

– Det finst grupper på Facebook med tusenvis av medlemmar der ein kan søke etter gamle skipskameratar og dele bilete og minne.

«Gay heaven» på cruise

Bang-Andersen og Økland har samla utsegner om skeivheit frå nokre av informantane sine i ein artikkel som snart er klar til publisering. Artikkelen er eit forsøk på å opne forskingsfeltet i norsk samanheng ved å gje ei oversikt over eigne førebelse resultat i lys av det vesle ein veit frå tidlegare sporadiske undersøkingar og frå dei få internasjonale studiane som finst.

– Ein studie av engelsk cruiseferd, som kom i 2003 og dekte same tidsepoken som vi gjer, dokumenterte ein «gay heaven» for dei som arbeidde i hotell- og restaurantverksemda om bord på desse skipa. Informantane fortalde om eit høve til å leve ut ei legning dei ikkje kunne leve ut på land, fortel Økland.

2003-studien viste at sørvisyrka på cruise-skipa tiltrekte seg skeive i mange nyansar, som brukte fridomen ei sjøreise gjev til å oppføre

– Vi spurde ein av informantane våre:
Men korleis veit du om nokon av
mannskapet er skeiv? Han svara
at det berre veit ein.

↓ Losen på Statsraad Lehmkuhl fekk eigen lugar medan han var om bord. Sjøfolk flest måtte dele.

→ Matrosdressen har vore både moteplagg og symbol på heterofil så vel som homofil seksualitet opp gjennom historia.

➤ Ein tidlegare radiostasjon frå seglskipet Statsraad Lehmkuhl fekk mykje teknikk inn på liten plass.

seg annleis enn heime, for det han var verd. Nokre år seinare skildra den svenske sosiologen Arne Nilsson liknande tendensar til ein fristad for skeive på dei svenske amerikabåtane.

– Han studerte mellom anna hierarkiet om bord på båtane: Det var eit skilje mellom dei som arbeidde i sørvisyrka, der det var ein del «sånne», og dei «ekte sjøfolka» som arbeidde i maskin og på dekk, seier Bang-Andersen.

Flytande seksualitet

Eit tilsvarande skilje går mellom passasjer- og handelsflåten.

– Eit mønster er at dei som er skeive i handelsflåten, typisk jobbar i byssa, ikkje i maskinrommet. Dei har dei meir sosiale og kreative yrka, ikkje dei tekniske. Det dukkar opp igjen og igjen, seier Økland.

– Men dei som identifiserte seg som skeive, var helst tiltrekte av «ekte sjøfolk», ifølgje Arne Nilsson. Ein av våre eigne informantar sa at: Eg snakka aldri med han når vi var i land, eg såg han aldri i dei skeive miljøa. Så då har nok partnaren ikkje tenkt på seg sjølv som skeiv, sjølv om han hadde skeive relasjonar om bord, seier Bang-Andersen.

Slike skilnader vil dei gjerne sjå nærare på. Prosjektet er dekt av driftsmidlane til museet og har ingen utlaupsdato. No vil dei gjerne kome i kontakt med fleire skeive sjøfolk. Ingen av dei fem som er siterte i den første artikkelen deira, identifiserte seg som skeive, sjølv om skeive informantar er komne til seinare.

– Vi starta med å rekruttere informantar til prosjektet om skipet som heim, men var tydelege på at vi ønskte å snakke med dei om kjensler, venskap og maskulinitet. Vi opplevde ei enorm interesse for å snakke om dette, og vi såg at seksualitet var eit interessant aspekt, så no har vi altså inkludert fleire spørsmål om skeivheit. Men det er litt vanskelegare å rekruttere skeive sjøfolk spesifikt, seier Bang-Andersen.

Sjøfolk som sigla i den aktuelle perioden, vil vere i syttiåra til langt opp i åttiåra i dag.

– Så det hastar litt, for kjeldematerialet forsvinn, seier Økland.

Utstilling til «Skeivt kulturår»

Forskarane er også interesserte i å sjå meir på skilnaden mellom kva ein gjorde om bord og på land.

– I den perioden var skipa annleis konstruert.

Det kunne ta to–tre veker å laste og losse dei, så sjøfolka hadde god tid til å oppleve hamnebyane. No er skipa mykje større, men det tek berre éin dag å laste eit konteinarskip, og det skjer i store konteinarhamner utanfor byen, seier Økland.

Mange skip hadde alkoholforbod og strenge rutinar, men i land var ein fri til å gjere som ein ville. Nokre hamnebyar, som Antwerpen, kunne freiste med temmeleg opne skeive miljø.

– Medan til dømes Bergen ikkje hadde nokon homsestad for sjøfolk. Kva gjer det med deg når du møter homsebarar ute, og så kjem heim til Bergen der det ikkje finst noko liknande? seier Bang-Andersen.

I samband med at 2022 er erklært for «skeivt kulturår», for å markere femtiårsdagen for avkriminaliseringa av homofili, vonar dei å få laga ei utstilling i samband med prosjektet. Men då trengst det særskild finansiering.

– Vi har opplevd stor interesse frå andre museum, arkiv og universitet når vi har snakka om prosjektet vårt, for det er ein del liknande initiativ på gang i museumsverda no, særleg på grunn av Skeivt kulturår. Ein merkar at det er tema folk er opptekne av, seier Økland. ●

Konferanse på norsk

Abstract, Key note speaker, Call for papers: Kan norsken strekke til når ein skal arrangere ein konferanse?

Olav H. Hauge skreiv om ord som steinar i ei kald elv. «Eg lyt ha fleire steinar skal eg koma yver.» Sjå for deg at du skal arrangere ein fagleg konferanse der alt som høyrer med av rutinar og kutyme – invitasjonar, innlegg og resultat – skal vere omtalte på norsk i staden for engelsk. Ligg dei norske orda støtt nok i straumen til at du og lesarane ikkje dett rett ut i vatnet? Ole Kristian Våge, som stiller opp aleine denne gongen, får oppdraget med å arrangere ein fiktiv konferanse. Han er tvinga til å føreslå norske termar same kor innarbeidde og velfungerande dei engelske måtte vere. Våge skal òg bedømme kor gode dei norske alternativa er.

– Eg vil bruke fem kriterium til dette. 1. Seier ordet noko om tydingsinnhaldet, og er det sjølvforklårande? 2. Er det presist og treffer tydinga ein er ute etter? 3. Er ordet kort nok? Dersom det er for langt, vert det lett å ty til det engelske. 4. Kan ein byggje vidare på ordet, bruke det som ledd i samansette ord innanfor det same temaet? «Hovudinnlegg» kan til dømes utvidast til «hovudinnleggshaldar» på same måte som «key note» kan verte til «key note speaker». 5. At ordet faktisk er i bruk. Eit greitt norsk ord som er i bruk, bør få forrang framfor eit nytt og betre, for det skapar unødvendig synonymi.

– Lat oss gå kronologisk fram. Kva må konferansearrangøren gjere i forkant? Ein må vel iallfall «call for papers»?

– Eg ser at tre norske alternativ har vore i bruk eller føreslått.

Innkalling til konferanse

– Men innkalling gjev inntrykk av at det er obligatorisk, at ein må møte opp. Og: Skal ein halde innlegg eller vere vanleg deltakar? Framlegget er òg nokså langt, men eg vil ikkje seie det er ei alvorleg lyte sidan det gjeld det engelske òg.

Innbyding/invitasjon til konferanse

– Dette er høflegare – du MÅ ikkje dra. Men det skurrar at du kan verte avvist: Får du ei anna innbyding, så seier ikkje vertskapet nei etterpå. Det er dessutan ikkje avklåra om du er invitert som deltakar eller innleggshaldar.

Rundskriv

– Denne termen er amputert og seier ikkje kva det gjeld. Men han er kort, med god gjenbruk av ord.

Konferanserundskriv

– Dette presiserer meir kva det gjeld. Det er ikkje fullkome, for det er langt, og det stryk på det siste kriteriet – det er ikkje i bruk. – Dermed landar du på konferanserundskriv trass at det skårar dårleg på eit par kriterium?

– Ja. Nokre av kriteria er òg nesten gjensidig utelukkande. Det er vanskeleg å vere kort og sjølvforklårande på ein gong.

– Men er konferanserundskriv forståeleg nok?

– Vi måtte hatt ein forklårande tekst under slik at folk skal forstå kva det er. Og «call for papers» i parentes.

– Dette var ikkje lett. I konferanserundskrivet skal du vel òg invitere folk til å levere abstracts. Kva skal det heite?

– Eg har fire alternativ.

Abstrakt

– ... er lite sjølvforklårande, og med tanke på korleis ordet er brukt elles, er det noko misvisande. Her er det tale om tekst, elles vert det brukt om resultatet av ein abstraksjon. Det er lite brukt, men ganske kort.

Konferanseabstrakt

– Dette er òg i bruk. Det er lengre, men har meir meningsinnhald.

I språkspalta har vi fast hjelp av to terminologar, som uttalar seg berre på vegner av seg sjølve:

OLE KRISTIAN VÅGE er terminolog ved Nasjonalt senter for helsefagleg terminologi i Direktoratet for e-helse.

MARITA KRISTIENSEN er språkforskar ved Universitetet i Bergen og leiar for Språkrådets fagråd for fagspråk og språk i samfunn og høgre utdanning.

Samandrag

– ... er veletablert, godt og presist.

Konferansesamandrag

– ... er òg i bruk. Det er lengre, men det vert oppvege av at det spesifiserer meir.

– Her vart det uavgjort! Kva vel du til den fiktive konferansen?

– Eg vil bruke «samandrag» i konferansen min. Ordet står i ein samanheng som gjer at det ikkje vert strengt nødvendig å spesifisere med «konferansesamandrag».

– No har vi kome eit stykke på veg. Men for at folk skal få fart på seg, treng du vel ein deadline?

Tidsfrist

– ... er godt og veletablert i andre samanhengar òg. Det er verken meir eller mindre presist enn det engelske.

Innsendingsfrist

– ... er meir sjølvforklårande og presist, og er ordet eg ville ha brukt.

– No går det unna, og vi har fått gjort mange av førebuingane. Er konferansen i gang då?

– Før hovudkonferansen er det stundom eit eige arrangement som kanskje er meir avgrensa i tema og målgruppe: *preconference*.

Prekonferanse

– ... er mykje i bruk. Det er grått, kjedeleg og traust, men det funkar.

Førehandskonferanse

– Eg sjekka dette alternativet, og det viser seg at dette vert brukt i handsaming av byggesaker. I konteksten ville folk ha skjont det, men at ordet er oppteke, gjer at vi ikkje er så mottakelege for å bruke det. – Men det skårar vel høgt på å vere sjølvforklårande og presist?

– Ja, men når det er i bruk i ein annan samanheng, vert det ein terskel. Prekonferanse har òg ein appell i at det liknar på det engelske ordet. Det viser seg at dette er populært.

– For å få til denne konferansen – eg lurar forresten på kva han skal handle om – må du nøye deg med 3- arar her og der?

– Ja. Eg bruker heile skalaen. 6-arane kjem seinare.

Der sa han det. Vi kjem ikkje gjennom alle termene ein konferanseshaldar treng på berre éi spalte. To be continued, eller sagt på norsk til terningkast 6: Framhald følgjer.

Kva meiner de om framlegga til Våge? Har de betre alternativ?

Eller er det noko anna vi bør ta opp i språkspalta?

Skriv gjerne til kjetil.brottveit@forskerforum.no.

OLJE OG GASS

- Kva heitte det første drivverdige petroleumsfeltet som vart utbygd på den norske sokkelen – og som då det vart oppdaga i 1969, var verdas største petroleumsfelt til havs?
- Og kva for tysk by blir gassen frå dette feltet ført til?
- Det finst to oljeraffineri i Noreg. Det eine ligg på Mongstad, men kor finn vi det andre?
- Kva heiter det statseigde russiske selskapet som er verdas største når det gjeld naturgass?
- Nemn minst tre av dei seks Sp-politikarane som var olje- og energiminister mellom 1997 og 2013.

FOTO: CC BY-SA 3.0

FRÅ AKADEMIA

- Kva heiter den nyleg avdøde danske filmvitaren og *Morgenblad*-skribenten som var professor ved Høgskolen i Innlandet?
- Kven vann Museumsforbundets pris for årets museum i 2021?**
- Kva for høgskole står – saman med Helgelandssykehuset og kommunane på Helgeland – bak den nye desentraliserte sjukepleiarutdanninga i Sandnessjøen?

FOTO: MICHAEL CLARKE STUFF, CC BY-SA 2.0

- Kva heiter prosjektet som har som mål å etablere eit større samanhengande kunnskaps- og innovasjonsområde i Oslo, og som no er blitt bede av Språkrådet om å finne eit betre namn?
- På kva for sportsrelatert forskingsfelt er professor Bent Rønnestad ved Høgskolen i Innlandet blitt kåra til verdas fjerde beste forskar?

FRÅ RETTSSALEN

- Kva for teaterstykket stod sentralt i rettssaka mot Laila Bertheussen, der Bertheussen vart dømd for angrep på demokratiet, eldspåsetting og trugsmål?
- I kva for tysk by gjennomførte dei allierte rettsoppgjeret med dei leiande nazistane etter andre verdskrigen?

- Ei av dei største arbeidsretts-sakene i norsk historie vart avgjort i tingretten i sommar, og handla om arbeidstakarstatus og arbeidsmiljølov. Kva heiter selskapet som tapte saka mot Fagforbundet og 24 omsorgsarbeidarar?
- Kva heitte mannen som vart feilaktig dømd for drapa på Torun Finstad i 1978 og Sigrid Heggheim i 1981, og som fekk full oppreising først etter sin død i 2005?
- Kva var bakgrunnen for dei såkalla bumerangsakene i 1990-åra?

RAUDT OG SVART

- Kva er Marie Ulven Ringheim betre kjend som?

- Svartkjeft og kolkjeft er andre namn som blir brukt om denne fisken, men kva heiter han i fiskedisken?
- Kva for fransk forfattar skreiv sitt hovudverk *Raudt og svart* i 1830, og har dessutan fått eit syndrom oppkalla etter seg?
- Elizabeth Short vart bestialsk myrda i Los Angeles i 1947. Kva for kallenamn fekk ho etter sin død – eit namn som sidan vart brukt som tittel på ein roman av James Ellroy og ein film av Brian De Palma?
- Kva for italiensk fotballag er kjent som *gli rossoneri*, dei raude og svarte?

FOTO: JOHN, CC BY 2.0

OLJEINDUSTRI

- Ekofisk
- Emden
- På Slagentangen (i Vestfold)
- Cazprom
- Marit Arnstad, Anne Enger Lahnstein, Odd Roger Enoksen, Aslaug Håga, Terje Riis-Johansen, Ola Borten Moe (biletet er av Riis-Johansen)

FRÅ AKADEMIA

- Søren Birkvad
- Universitetsmuseet i Bergen
- VID vitenskapelige høgskole
- Oslo Science City
- Sykling

FRÅ RETTSSALEN

- Ways of Seeing*
- Nürnberg
- Stendal (det tidlegare namnet Aleris er òg godkjent)
- Fritz Moen
- Politivaldsakene i Bergen

RAUDT OG SVART

- Girl in Red
- Lysing
- Stendhal
- The Black Dahlia*
- AC Milan

– Akademia er som et godstog

– Vi rekker ikke å formidle forskningen før vi kaster oss på neste prosjekt eller søknad, sier havforsker Even Moland.

– Du er havforsker og jobber på Flødevigen utenfor Arendal. Det er en ganske spesiell arbeidsplass?

– Flødevigen er et av de stedene i Norge der marinbiologer faktisk kan ha kontor på bryggekannten. Det har vært aktivitet der siden 1880, og er en av de eldste marine forskningsstasjonene i Europa. Vi huser også en av verdens lengste tidsserier innen marin økologi, der vi har samlet data på fiskesamfunnet på grunt vann i Skagerrak fra 1919 til 2021.

– Hva forsker du på?

– Jeg jobber med kontrasten mellom høsting og fredning av fiskebestander, og effekter dette får for fisk på populasjons- og individnivå.

– Du har for eksempel vært en del i media og snakket om Oslofjorden. Hva kan du si om tilstanden der?

– Vi vet at arter har vært utsatt for høyt fiskepress der i 100 år. Fiskesamfunnet er nå preget av mellomstor småfisk og fravær av store arter, som kystnær torsk. Der som man vil prioritere å gjenoppbygge fordums fiskebestander og økosystemfunksjoner, så må vi endre fiskeriforvaltningen til å inkludere mer bevaring.

– Finnes det eksempler på havområder der fiskebestander har vært reddet?

– Det finnes mye litteratur som demonstrerer effekten av dette. Suksesskriteriene er nok areal og lang nok tid, i tillegg til at det må være god fiskeriforvaltning i områdene rundt, der det ikke er strengt vern.

– Hva skjer når vi verner havområder?

– Fredningsområdene for hummer i Skagerrak, som vi har jobbet intenst med, viser at vi undervurderer hvor mye vi har endret bestander gjennom fiske. Det er nesten umulig å forestille seg potensialet til fiskebestander før vi gir dem sjansen til å blomstre i fredningsområder.

– Hva skjer med hummeren når den får leve i fred?

– De blir store og gamle, og mer tallrike.

EVEN MOLAND

Medlem av Forskerforbundet ved Havforskningsinstituttet

STILLING: seniorforsker ved Havforskningsinstituttet

UTDANNELSE: doktorgrad i marin bevaringsbiologi ved Universitetet i Oslo

KARRIEREMÅL: bidra med god og nyttig kunnskap for et hav med mange utfordringer

– Flødevigen er et av de stedene i Norge der marinbiologer faktisk kan ha kontor på bryggekannten.

Vi har funnet ut at den naturlige seksuelle seleksjonen gjenoppstår når den høstingsdrevne seleksjonen opphører. Det får effekt på populasjonsnivå ved at hunner velger store hanner med store klør til make når de har mulighet til dette i fredningsområder.

– Over til de faste spørsmålene. Hva ville du gjort som forsknings- og høyere utdanningsminister?

– Jeg er klar over at det kan virke flåsete, men jeg ville innført en periode med moratorium på (midlertidig stansing av, red.anm.) nye forskningsprosjekter og nye finansieringssøknader. Så kunne alle akademikere få i oppdrag å formidle forskningsfronten til beslutningstakere. Akademia fyker av gårde som et godstog, men vi rekker ikke å formidle forskningen før vi kaster oss på neste prosjekt eller søknad.

– Hvordan vil du beskrive kontoret ditt?

– Jeg deler kontoret med en god kollega. Der har vi feltutstyr, som pc-er til utendørs bruk, og en samling eldre fagtidsskrifter og gamle særtrykk tilbake til 1880-åra, som vi har reddet fra det gamle biblioteket i Flødevigen.

– Hvis du skulle valgt et annet fagfelt, hva kunne det vært?

– Jeg kommer fra Nore og Uvdal, så jeg er oppvokst nær fjellet. Jeg kunne godt tenkt meg å holde på med biologi tilknyttet høyfjellet. Ellers ville jeg vært forfatter.

– Forfatter?

– Ja, jeg skulle gjerne hatt evnen til å inspirere til forskertrang og utforskertrang hos unge mennesker, slik at ikke alt blir overskygget av pessimisme. Det er store utfordringer, men vi er fortsatt omgitt av en fantastisk natur og undervannsverden, og det er fremdeles nye ting å oppdage. Som forfatter ville jeg forsøkt å bidra til økt havforståelse blant mennesker som ikke har tilgang til forskningen.

✦ AV LINA CHRISTENSEN

Moralisme uten sting

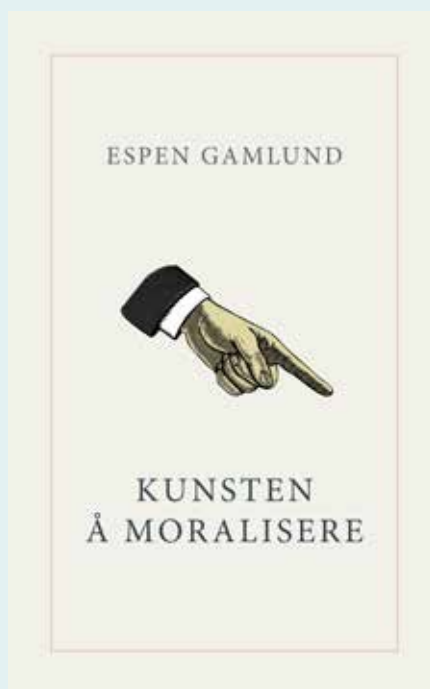
Et saftig tema, men presentasjonen følger dessverre ikke opp.

Nå er du ikke noe snill! Den unge kvinnen så strengt på datteren sin, og dyttet henne tilbake i vogna. Jeg sto et lite stykke unna, vi var på fotballkamp, men etter hvert fikk jeg bare med meg disse gjentatte sinte utbruddene. Til slutt gikk jeg bort til dem, sa til moren at hun ikke burde si til jenta at hun ikke var snill. «Hun vil jo bare leke», sa jeg. Jeg blandet meg altså inn, bedrev moralisme, eller kom med moralsk kritikk – og hadde jeg nå egentlig rett til det?

Espen Gamlund, professor i filosofi ved Universitetet i Bergen, argumenterer i boka *Kunsten å moralisere* nettopp for vår «rett til innblanding i hva andre gjør». Selvsagt har vi ikke denne retten sånn uten videre, siden det jo er en kunst, men nå vil han lære bort denne kunsten til oss alle sammen. Han mener vi kan få et bedre samfunn på den måten, og det kan godt hende, særlig hvis alternativet er at vi ikke bryr oss overhodet. Men jeg er nok strengere enn ham på *hvordan* den moralske kritikken skal fremføres. Hendelsen ovenfor endte ikke særlig godt.

Retten til å moralisere er avledet av retten til tankefrihet og ytringsfrihet, hevder Gamlund, uten å gå inn på all oppstandelsen som den siste er i stand til å generere. «Ytringsansvar» er et begrep som er blitt lansert, og noe lignende kan kanskje holde ivrige moralister i tømmene? Gamlund er en ivrig moralist, forstår jeg. Han sier ifra når han blir opprørt eller irritert nok, og han har derfor mang en gang fått kritikk tilbake. Problemet er at «moralisering over moralisme» blir et retorisk virkemiddel, sier han, «for å hindre videre diskusjon». Gamlund ønsker diskusjon, han vil ha opplysning og danning, og han ønsker seg et åpent samfunn der moralen ikke er en

«Det er klart det må drøftelser og kriterier til, men forfatteren drukner leseren i på den ene siden og på den andre siden.»

ESPEN GAMLUND
Kunsten å moralisere
Dreyer, 2021
192 sider
Veil. pris: kr 349

privatsak, men del av et fellesskap. Moralisme inngår her, men ikke i alle former. Derfor er målet hans med denne boka å klargjøre hva legitim moralisering er. Det innebærer punkter og kriterier og pro et contra – og at det dessverre ofte blir gjort kjedelig. Men heldigvis får vi også noen eksempler som liver det hele opp.

Ja, at det går an å gjøre dette så pregløst! Temaet er jo saftig nok, hvordan vi tillater oss selv å gripe inn i andres liv, mener å vite, mener å kunne. Men fremstillingen her blir ofte så banal, og med så langtekkelige rede-gjørelser som ikke kommer med en dråpe nytt (OK, noe er det jo). Hvem er dette for, lurer jeg på, hvem er det som for eksempel trenger en lang klargjøring av at Greta Thunberg ikke er en hykler selv om hun er blitt observert med en plastflaske? Forfatteren skal liksom gjennom

alt, drøfte hver minste detalj, selv om den likevel skal avvises.

Det er klart det må drøftelser og kriterier til, men forfatteren drukner leseren i på den ene siden og på den andre siden. Han konstruerer konflikter, og mister de interessante poengene av syne slik. Ofte slipper han ikke leseren til; han låser fast et bilde, sier indirekte at det som ikke er a, derfor er b. Men det er jo ikke nødvendigvis det, det finnes andre innfallsvinkler. «Vi mennesker liker ikke at andre forteller oss hva vi skal eller ikke skal gjøre», sier Gamlund innledningsvis, og dette er nettopp moralismesakens kjerne. Men setningen er gyldig for populærformidling av moralfilosofi også. Hvem liker å bli presentert et stoff som ikke strekker seg mot deg og tror på deg?

Nå er det samtidig noe veldig sympatisk med dette prosjektet. Åpenheten forfatteren ønsker seg, viser et inkluderende syn. Det at han sier ifra så friskt, og ofte også modig, er jo en måte å ta det andre mennesket på alvor på. Det er en praktisering av likeverd, med et utgangspunkt som sier at alle kan. Men hvem har sagt at man alltid må si ifra på en direkte måte? Hvis hovedpoenget er å få frem et budskap og kanskje så et frø, så hvorfor ikke synge, sjarmere eller ablegøye frem budskapet? Hvorfor ikke sette seg selv mer i spill?

Gamlund står med barnevogn i heiskø sammen med folk han deler inn i verdige og uverdige heisbrukere. De uverdige vil han lære opp, og sier ifra med høy stemme, slik jeg også ville lære opp den unge moren. Ifølge bokas krav til den gode moralist, et sett med forskjellige dyder, faller ikke handlingen min fullstendig utenfor, men jeg feilet i det jeg anser som det viktigste kravet, nemlig evnen til å tilpasse kritikken til mottakeren: «Det krever en følsomhet og *innlevelse* i andres situasjon.» Det kravet der gjør vel at man aldri kan pukke på sin rett, alltid må stille seg i øyehøyde med dem man snakker til. Folk må få rom til å ta imot. Gamlund sier lite om dette, og det er synd. Det er her vi virkelig blir utfordret, tenker jeg. På fotballbanen endte det med at moren marsjerte sint vekk, mens hun ropte ordet «hore» (!) til meg. Jenta så på med store øyne. Hun satt stille i vogna da.

AV AASNE JORDHEIM

God nok innføring

Anne Spurklands håndbok er litt innesluttet, som et immunsystem som unngår fremmedlegemer.

ANNE SPURKLAND

Frisk nok! Håndbok i immunforsvar

Spartacus, 2021

203 sider

Veil. pris: kr 299

Ikke overraskende starter Anne Spurkland *Frisk nok! Håndbok i immunforsvar* med «viruset som satte verden på hodet». Og selv om befolkningen nærmer seg fullvaksinering, og pandemien forhåpentligvis snart ebber ut, skaper dette aktualitet og relevans. For sjelden har det fremstått så nødvendig for den generelle befolkningen å forstå hvordan immunforsvaret, dets virusbekjempelse og ikke minst hvordan vaksiner fungerer.

Immunforsvaret er paradoksalt. Det holder oss friske, men det er en «kroppsfunksjon som vi ikke merker før den strever med å lykkes», som gir opplevelsen av sykdom. Spurkland problematiserer den sedvanlige krigsmetaforikken brukt på systemet. Som alternativ til immunforsvaret tester hun meningsmulighetene i usårbarhetskappe, spionnettverk, våpenarsenal og demokrati. Fremstillingen av et forsvar kan nemlig friste en til å tro at immunforsvaret er noe som utelukkende bør styrkes. Det viktigste er balansegang, verken så svakt at man hyppig blir smittet, eller så kraftig at det angriper egen kropp og fører til autoimmunitet. Imellom disse ytterpunktene identifiserer Spurkland tilstanden hvor vi er friske nok.

Boken er skrevet som motvekt mot kvikkfiksende kvakksalveri. Utropsteget i bokens tittel kan forstås som en insistering på at folk trenger et avslappet forhold til helse. Immunologen forklarer også den velkjente ferieforkjølelsen med for lite hvile: «jo mer stress folk har opplevd i forkant, jo lettere blir folk forkjølet etter smitte.» Boken gir også motstandsdyktighet mot vaksineskepsis, med argumenter mot forestillingen om at immunforsvaret blir bedre av å bryne seg mot det faktiske viruset snarere enn vaksine. Det blir derimot noe snusfornuftig over Spurklands råd om fiberrikt kosthold og begrensnings av snoppising. Forutsigbart nok kan rådene for å bli frisk nok kokes ned til å følge de norske helsemyndighetene. Mer spennende er det når nordboeres mangel på D-vitamin kobles til autoimmunitet, og et mulig ideal for soling er badevakter på californiske strender.

Boken mangler en hel del nyere forskning på dem forfatteren presenterer som vekselvis

Når ny kunnskap gjemmes bort eller utelates helt, risikerer håndboken å bli avleggs allerede innen koronapandemien er over.

immunforsvarets erkefiende, bestevenn og alt imellom: bakteriene. Antibiotika påvirker nyttige mikrober, så «for en periode blir tarmfloraen mindre variert», påpekes det. Leseren får derimot ikke vite hvor lenge, og om mangfoldet gjenopprettes helt. Det står heller ingenting her som sammenligner stammesamfunns varierte tarmflora med den overutviklede verdens mikrobe-monokultur. Barns sandkasselek hvor skitt uunngåelig ender i munnen, fremholdes som immunologisk opptrening, men hvorvidt den voksne befolkningen kan ha nytte av noe tilsvarende, nevnes ikke. Når de immunfremmede egenskapene til et knippe matprodukter vurderes i boken, glimrer bakteriefermentering med sitt fravær.

Mye av forskningen på bakterier og helse er fortsatt så ny at mange uavklarte spørsmål gjenstår. Men Spurkland kunne bemerket nettopp dette. Hun gjør også dette i seksjonen om stress, hvor det nærmest er bortgjemt at tarmsystemet kan være vesentlig for det vi normalt anser som psykiske lidelser. Når ny kunnskap gjemmes bort eller utelates helt, risikerer håndboken å bli avleggs allerede innen koronapandemien er over.

AV ANDREAS NILSEN ERVIK

En god bok å tenke med

Anine Kierulf mener lufta er for alle. Hun har skrevet en bok om ytringsfrihet som er god å tenke med, selv om man ikke er enig i alt.

ANINE KIERULF

Hva er ytringsfrihet

Universitetsforlaget, 2021

155 sider

Veil. pris: kr 249

Anine Kierulf skal i år lede Kunnskapsdepartementets nye kommisjon for ytringsfrihet i akademia, som har som mandat å finne ut om universitets- og høyskoleloven trenger å endres for å «tydeliggjøre de ansattes akademiske ytringsfrihet». Nå har hun ryddet i tankene ved å skrive bok. Og boken er ryddig, den. Kierulf begynner med å fastsette sitt eget mandat: Hun vil avgrense diskusjonen i boka til ytringsfrihet i et rettslig perspektiv, altså legge frem hvilken plikt staten har til å sette

rammene for vår frihet til å ytre oss.

Kierulf, som er førsteamanuensis i rettsvitenskap ved Universitetet i Oslo, kan ikke unngå et rettslig perspektiv. Men i praksis kan det være vanskelig å trekke slike strenge grenser mellom lovlige og sosiale normer.

Kierulf begynner med en kort innføring i språkfilosofi, hermeneutikk og hva en ytring er, deretter legger hun fram det idéhistoriske grunnlaget for ytringsfriheten, og dens plass i det demokratiske idésystemet, med henvisninger til Kant, Mills og Habermas, den europeiske menneskerettighetskonvensjonen og vår egen Grunnlovs § 100. Så får vi tre kapitler om mulige (rettslige) grenser for ytringsfriheten – hvilke talehandlinger er det vi faktisk ikke kan utføre, og hva kan vi si foran hva slags publikum? Kierulf er god på å forklare abstrakte begreper ved hjelp av aktuelle temaer. Både Abid Raja, Vigdis Hjørth og den bergenske professoren med bløte tynskervitser dukker opp i løpet av boka.

Ett av Kierulfs poeng er at reell ytringsfrihet krever at vi leser hverandre i beste mening. Et sitat fra boka kan illustrere poenget. Hun vil vise skillet mellom form og innhold på en ytring, og skriver at den «akseptable» formen på noe hun mener kan være et «viktig og legitimt» synspunkt, ville være å si at «bærekraften i velferdsmodellen forutsetter en solidarisk og arbeidsvillig befolkning – vi bør derfor begrense innvandring fra lite arbeidsomme kulturer». Her må jeg lese henne i absolutt beste mening for ikke å bli sur. For finnes det «lite arbeidsomme kulturer»? Og er ikke «kultur» en eufemisme for andre, mer medfødte trekk, blant rasister? Men som Kierulf påpeker ville en slik lesning gå imot Arne Næss' saklighetsnormer – jeg mistror hennes motiver heller enn å forholde meg til meningsinnholdet i hva hun sier. Jeg bør heller argumentere for hvorfor jeg er uenig i premisset om at velferdsstatens overlevelse forutsetter arbeidslinja. Og kanskje jobbe for å pensjonere begrepet «kultur» generelt.

Kierulfs bok er god. Hennes ryddighet gjør det mulig for meg å tenke gjennom nettopp hvilke premisser jeg er uenig i. For det er ingen plass til hundefløytepolitikk og ragebait – å bruke ord du vet vil oppfattes på en spesifikk måte av henholdsvis dine tilhengere og dine motstandere – verken i Habermas' ideelle opplyste offentlighet eller på «ideenes frie markedsplass». Begge underligger Kierulfs argument, det ene som ideal, det andre som realitet. Demokratiet er avhengig av ytringsfriheten, og ytringsfriheten krever at det er «rommelig margin for smakløse ytringer». Disse skal så nedkjempes av bedre argumenter. Kierulf anser diskusjonene som oppstår i kjølvannet av kontroversielle ytringer, som så viktige at det trumfer andre hensyn. Det er dette man kan være enig eller uenig i. Jeg har ikke bestemt meg ennå.

AV IDA JAHR

«Hennes ryddighet gjør det mulig for meg å tenke gjennom nettopp hvilke premisser jeg er uenig i.»

Hva er denne boken?

Boken gir interessante perspektiver på alternativ historieskriving, men er dessverre like heterogen som tematikken.

LEIDULF MELVE og EIVIND HELDAAS SELAND
Hva er globalhistorie
 Universitetsforlaget, 2021
 150 sider
 Veil. pris: kr 249

Melve og Seland, professorer ved Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap ved Universitetet i Bergen, setter opp tre svar på hva globalhistorie er: politisk, overskridende og eurosentrisk. Det politiske ved forskningsområdet ligger i stikkord som antikonialisme, feminisme og strukturell rasisme. Det overskridende i de transkulturelle forståelsesformer som gir mulighet til å sette periferien i sentrum og forske på det som ligger i utkanten av nasjonalhistorie og imperie-logikk. Det eurosentriske er sterkt forenklet at historiefaget selv er europeisk, og at globalhistorie – som fag eller teoretisk retning – dermed har fått form som et internt oppgjør. Felles for de tre svarene er grunnholdningen som Bruce Mazlish siteres på: Globalhistorie er «å stå utenfor vår planet og observere 'romskipet jorden'».

Boken er lettlest, men det er vanskelig å forstå nøyaktig hvem boken er skrevet for. Den er en populærfremstilling, men er preget av innforstått historiefaglighet. Bokens største svakhet ligger i at det blir mange oppramsinger av historiske eksempler og på ulike metodikker og historiske tematikker, mens det mangler litt mer dyptlodgende utgreiinger. Men dette er kanskje en konsekvens av selve tematikken: Hvordan skal man egentlig beskrive og redegjøre for et forskningsfelt som først og fremst kanskje kjennetegnes av metodologisk heterogenitet, spesielt på så få sider? Det er altså vanskelig å få helt grep om hva som skiller historie og globalhistorie som fag: Forfatterne gjør noen forsøk på å skille for eksempel «globalhistorie» fra «verdenshistorie», men erkjenner selv at oppgaven er vanskelig.

Fagets pluralitet er på den annen side også fagets styrke. Forfatterne skriver om fagets moderne grunnpilarer at «Marx var journalist, Wallerstein sosiolog, Nehru jurist og Said litteraturviter. Listen kan lett utvides, og minner oss om at moderne globalhistorie har blitt formet i et flerfaglig landskap». Forfatterne viser også hvordan innsikter hentet fra medisinen, geografi og klimaforskning har gitt helt nye forståelsesrammer for historiefaget: Det overskridende aspektet ligger i metoden mer enn tematikken.

«Boken er lettlest, men det er vanskelig å forstå nøyaktig hvem boken er skrevet for.»

Bokens viktigste poeng er likevel dette: Globalhistorie har sin egen historie, som ikke sammenfaller med moderne historieskriving, men som har aner tilbake til de gamle grekeres universalhistorier. I så måte er denne boken kanskje mest av alt globalhistoriens historie. Forfatterne bruker sin egen forskning for å synliggjøre dette doble aspektet ved globalhistorie som felt – eller metode. Det første eksempelet er en nettverksanalyse av den «førmoderne» byen Palmyra i Syria, der byen fravristes sin tradisjonelle rolle som periferi i ulike imperiefortellinger, men i stedet blir sett på som et knutepunkt mellom dem. Det andre eksempelet er analysen av reiseskildringene til europeiske oppdagere på 1200- og 1300-tallet, der møter med nye og ukjente kulturer brukes for å diskutere det transkulturelle. Begge eksemplene er gode, og tydeliggjør hvordan globalhistorie kan brukes som metode. Her er boken best.

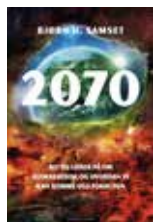
Forfatterens ønske i bokens avslutning er også at faget skal enes om noen praktisk-metodiske spilleregler i et felt som er svært heterogent. De har også noen normative krav; globalhistorien bør ikke lenger være politisk og eurosentrisk, kun overskridende.

AV KJETIL VIKENE

Motiverende nedtelling til 2070

Endelig en klimabok med tro på fremtiden.

BJØRN H. SAMSET
2070. Alt du lurar på om klimakrisen, og hvordan vi kan komme oss forbi den
 Cappelen Damm, 2021
 463 sider
 Veil. pris: kr 399

Klimaforskningens kjernefortelling er at jorden er i ferd med å bli varmere, en utvikling som går stadig forttere. Men denne kjernefortellingen er ikke nok, påpeker Bjørn H. Samset, fysikeren som har blitt en av landets mest profilerte klimaforskere og formidlere, virksom ved Cicero Senter for klimaforskning. Kjernefortellingen er for enkel og kjedelig. For de viktige fortellingene i livet er de som taler til noe dypt i oss, og som driver oss til å se livene våre på nye måter. Det gjør ikke denne kjernefortellingen, mener Samset. Derfor funker den ikke når

målet er å få oss til å ta grep og klare å bevare biosfæren så det fortsatt blir levelig på jorda for framtidige generasjoner.

Klimakrisen framstilles gjerne i form av dystopier. I sin nye bok, *2070*, gjør Samset det motsatte – han skriver fram en utopi. Boka hans er tilegnet «Kim, i alle dine mange avskygninger», et tenkt menneske vi ikke får vite noe biografisk om, ikke engang kjønn, og som derfor kan være oss alle. Kim er hovedpersonen i tiende og siste del av boka, der Samset gir oss tiår for tiår fram mot 2070 og hvilke valg vi kan og bør ta, om vi skal stoppe og helst snu utviklingen mot en klimakrise. Hør bare:

I 2030-årene risikerer vi handelskrig på grunn av global matmangel, men da lykkes vi med å legge om til et mer bærekraftig kosthold. I 2050-årene er ikke mat lenger et problem, men derimot ekstremregnet, og etter hvert kommer de virkelig store hetebølgene, og da skal vi få kjørt oss. Men så begynner de omfattende politiske reguleringene av industrien å gi resultater. Når 2070 opprinner, har vi dermed utrolig nok nådd målet om netto null-utslipp.

En naiv og idyllisk science fiction-fortelling, kaller Dagbladets anmelder gjennomgangen, men den funker for meg, rett og slett fordi Samset gir oss en framtid. Jeg kan ikke huske sist jeg leste en klimabok som skisserer opp så store rom for mulige og realiserbare endringer. Den tenkte fremtiden har sine periodevise utfordringer, for all del, med store flyktningestrømmer, krav til oss alle om å kunne omstille oss, og knapphet på enkelte matvarer (so long, avokado!). Men det er likevel en framtid jeg har lyst til å ta del i, fordi her har noen – vi alle – tatt grep og satt kurs.

Og ja, Samset kommer også klimaskeptikerne i møte ved å ta motargumentene deres på alvor. Gjennom kapittel for kapittel forklarer han med tålmodig innestemme hva det er forskningen vet om klimaendringene, og ikke minst hva man ikke vet. Han evner å gi rom til usikkerheten i scenarioene som tegnes opp, og viser at det er jo nettopp i usikkerhetene mye av håpet ligger.

«Alt du lurar på om klimakrisen» er undertittelen på boka, og for en gangs skyld tenker jeg at markedsavdelingen i forlaget ikke har smurt for tjukt på. De 463 sidene som boka favner, er lettteste innføringer både i debattene som går, og i naturvitenskapene som ligger til grunn for klimaforskningen. Etter endt lesning har både handelsvinder, tilbakekoblinger og aerosoler blitt en del av undertegnede begrepsapparat. Jeg savner imidlertid et stikkordregister, for jeg måtte lete lenge etter hva nå de livsviktige skyene het igjen (stratokumuluss!). En indeks hadde gjort boka også til det oppslagsverket den kan bli.

AV SIRI LINDSTAD

«Han forklarer med tålmodig innestemme hva det er forskningen vet om klimaendringene, og ikke minst hva man ikke vet.»

Sprikende om studentopprøret

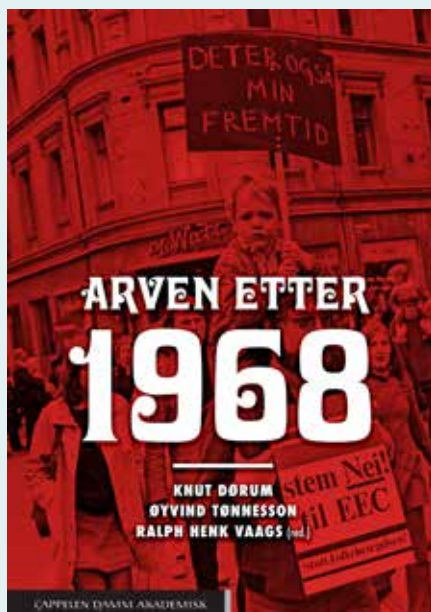
Arven etter 1968 spriker i for mange retninger og mangler analytisk presisjon.

Studentopprørene i 1968 har gitt navn til en hel generasjon: *seksstياتterne*. Min egen generasjon er nok mest kjent med mytologiseringen, og demoniseringen, av opprøret. For eksempel fikk jeg som 19-åring en bok med fotografier fra maidagene i Paris i gave fra en tidligere flamme. Skyggesidene av «arven» er velkjent fra romaner som Dag Solstads *Gymnaslærer Pedersens* [...], eller bloggen til Pål Steigan.

Trenger vi nok en bok om 1968-opprøret i Norge? Ja, mener både jeg og bokens tre redaktører – Knut Dørum, Øyvind Tønnesson, og Ralph Henk Vaags – som er tilknyttet Universitetet i Agder. De har selv bidratt til antologien som inneholder bidrag fra ytterligere elleve forfattere. Boken er inndelt i tre tematiske bolker. Den første behandler opprøret slik det fortonet seg i USA, Tyskland og Frankrike, hvordan opprøret ble rammet inn i politisk ideologi og filosofi, og hvordan det kom til uttrykk i fransk litteratur. Den andre bolken omhandler hvordan 1968-opprøret i Norge utløste politiske prosjekter som AKP-m, feministiske bevegelser, Vietnamprotester, kristne fortolkninger av revolusjon, samt høyrebølgen. Den tredje og siste bolken dedikeres til pedagogikk, kunst, nyåndelighet, demokratisering og norsk litteratur. Spennvidden er, med andre ord, stor.

Dessverre er resultatet ujevnt. Denne leseren kunne ønsket seg en innføring som enten malte med bred pensel, eller som utviste akademisk presisjon. Boken som helhet gjør hverken eller. Det er ikke mulig å yte hvert av de femten kapitlene rettferdighet – noen er gode – men la meg gi noen eksempler som viser at antologien er lite overbevisende.

Dørum og Tønnesson står bak bokens korte introduksjonskapittel, som er preget av basante konklusjoner om kausale forhold som ikke dokumenteres. Her finner man mengder av forenklinger som at «radikale skolefolk [måtte senere] tåle å bli kritisert for å ha skapt en kunnskapsløs skole uten krav». Påstanden står naken uten referanser, og det er uklart om dette er redaktørenes dom. Kim Helsvigs kapittel om nettopp *Det lange 1968 i norsk pedagogikk og skole* er langt mer nøkternt. Helsvig

KNUT DØRUM, ØYVIND TØNNESSON OG
RALPH HENK VAAGS (red.)
Arven etter 1968
Cappelen Damm Akademisk, 2021
368 sider
Veil. pris: kr 479

konkluderer at arven etter 1968-opprøret «lever videre i samspill med den målingsorienterte pedagogikken».

Introduksjonskapittelet lanserer også fortolkningsrammen om at det skal være en politisk rød, grønn eller blå bunnlinje i 1968-opprøret. Disse bunnlinjene eksemplifiseres med en medieuttalelse fra Sverigedemokraternas leder Jimmie Åkesson («negativ rød bunnlinje»), og kronikker fra Jan Bjarne Bø

«Denne leseren kunne ønsket seg en innføring som enten malte med bred pensel, eller som utviste akademisk presisjon.»

(«negativ blå») og Lars Risan («positiv grønn»). Tilsynelatende har bokens bidragsytere blitt bedt om å vurdere hvilken «bunnlinje» som er mest gjeldende for deres respektive interesseområder. Pål Repstad skriver i sitt kapittel *Revolusjon i Guds navn?* at «de langsiktige virkningene av '1968' [...] har vært en rødere og grønnere kirke», men fortolkningsrammen har liten forklaringskraft. «Virkningen av 68-bevegelsen i Tyskland lar seg ikke uten videre bringe på formelen 'Rød, blå eller grønn bunnlinje'», skriver en annen av bokens forfattere, Ole Letnes.

Letnes' kapittel med tittelen *Tysk oppgjør og opprør* er for øvrig blant bokens bedre bidrag. Dette er en medrivende og lettlest fortelling, tilsynelatende med presist kildearbeid. Letnes' bidrag er skrevet innenfor historiefagets normer, og står i sterk kontrast til Ralph Henk Vaags' kapittel om *Eksistensialismens betydning for 1968*. Sistnevnte refererer knapt til andre kilder enn Sartre og de Beauvoirs primærttekster, som ble publisert før 1960. Dette er snodig, når kapittelet skal belyse *virksomheter*. Passasjer som «møtet fant sted en kjølig dag i slutten av desember», eller direkte sitat som «Gi meg alle bøkene dere har om fenomenologi!», fremstår også som underlige uten kildepreferanser. Kapittelet må selvsagt leses som Vaags' tolkning, som i og for seg er spennende. Det er dog vanskelig å vurdere analysens presisjon.

Også Knut Dørums kapittel om USA refererer til svært få kilder, og som regel da sekundærlitteratur. Forfattere som Rachel Carson og Betty Friedan «utøvde stor påvirkning», men har formodentlig ikke blitt lest av forfatteren selv. En annen bidragsyter, Frida Forsgren, hevder at Kjartan Slettemarks *Av rapport fra Vietnam* (1965) var «Norges første politiske kunstverk». Hva med J.C. Dahls *Bjerk i storm* fra 1849? Slikt venstrehåndsarbeid er lite imponerende, og er gjennomgående i flere bidrag.

En tverrfaglig analyse av 1968-opprøret kunne blitt riktig interessant, men prosjektet mangler analytisk presisjon. Dessverre har redaktørene blitt for forelsket i egne ideer og gitt bidragsyterne for frie tøyler.

AV TELLEF S. RAABE

Verden må tåle den nye regjeringens løsninger

Karbonbudsjettet må bli like viktig som pengebudsjettet for den kommende regjeringen, skriver kronikkforfatterne.

KRONIKK & DEBATT

Send debattinnlegg og kronikkforslag til kjetil.brottveit@forskerforum.no. Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000. Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket. Debattinnlegg honoreres ikke.

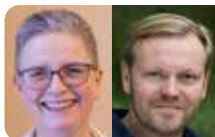
Det er med en viss forventning vi ser på en ny regjering ledet av Arbeiderpartiet, særlig etter den valgkampen vi nå er ferdige med. I Espen Barth-Eides kronikk i NRK Ytring den 26. august – for eksempel – fastslås det at både klimakrisen og naturkrisen er eksistensiell, og at vi har et svært begrenset karbonbudsjett igjen hvis vi skal nå Paris-avtalens mål om 1,5 grader. Vi er enige med ham i at veien til null utslipp må ha folk med seg, og vi liker at han legger såpass vekt på ulikhetskrisen og at «Arbeiderpartiet vil ha en rettferdig klimapolitikk som kutter utslipp og skaper jobber». Men vil en «tydelig, sosialdemokratisk hånd på rattet» innebære at klimaforskningen – og bredere: forskningen på planetens tålegrenser – også får være med å informere hva slags bærekraftsløsninger, og hva slags klimajobber, det nå skal satses på?

Planetens tålegrenser

Livsgrunnlaget vårt er ikke bare truet av klimakrisen – eller av naturmangfoldkrisen, som i økende grad også får oppmerksomhet. Den intuitive forståelsen mange deler om at det finnes grenser for hvor mye vi kan belaste naturen og samtidig forvente at planeten skal være et relativt trygt oppholdssted, har et forskningsbasert grunnlag i konseptet «planetens tålegrenser».

Forskningen om planetens tålegrenser ble første gang presentert i 2009, under ledelse av daværende leder av Stockholm Resilience Centre, professor Johan Rockström. Forskningen identifiserer ni globale prosesser relatert til forandringer i miljøet, som drives av menneskelig aktivitet. Disse ni prosessene regulerer samspillet som skjer mellom jord, hav, atmosfære og biologisk mangfold. Dette har betydning for hele jordsystemets stabilitet og resiliens, det vil si evnen til å tåle endringer og sjokk og samtidig opprettholde nåværende funksjoner. Til sammen utgjør dette forutsetningene for at jorden skal fortsette å være et trygt oppholdssted. Ved å bruke planetens tålegrenser som ramme understrekes viktigheten av det miljørettslige føre-var-prinsippet.

I forskningen presentert i 2009-artikkelen var tre av tålegrensene overskredet. I perioden frem til 2015 ble ytterligere en tålegrense overskredet. Det er altså nå fire av de hittil identifiserte ni tålegrensene som ansees å være

AV BEATE SJØFJELL, professor, Universitetet i Oslo, og ANDREAS YTTERSTAD, professor, Oslomet, henholdsvis nestleder og leder av styret til Concerned Scientists Norway

overskredet: klima, tap av biologisk mangfold, endret arealutnyttelse og forandrede biogeokjemiske strømmer av nitrogen og fosfor. Enhver overskridelse av planetens tålegrenser innebærer en stor risiko for dagens og fremtidens samfunn.

Planetens tålegrenser setter kun den ytre rammen for et forskningsbasert bærekraftskonsept. Bærekraft handler også om å sikre menneskerettigheter og andre grunnleggende sosiale kriterier for det gode liv. Vår tids store utfordring er hvordan vi kan bidra til å sikre det sosiale livsgrunnlaget for mennesker overalt nå og i fremtiden, samtidig som vi holder oss innenfor planetens tålegrenser. Det er en enorm utfordring som også gir spennende og inspirerende muligheter. Forskningen om planetens tålegrenser og det sosiale grunnlaget er oppsummert av Raworth og Rockström, sammen med Melissa Leach, som målet om et trygt og rettferdig handlingsrom for menneskeheten.

Ap med forskningsbasert klimapolitikk?

Anerkjennelsen av alvoret er et viktig grunnlag for handling. Vi forventer at den nye regjeringen ikke vil avvise forskningsformidling om alvoret i situasjonen med at det er nødvendig skremmende, slik enkelte tok til ordet for både under valgkampen – og etterpå. Det er skremmende å ta forskningen på alvor. Alvoret i klimakrisen understrekes av den siste rapporten fra FNs klimapanel (som kom kort tid før valget), sammen med ekstremtørke og enorme skogbranner flere steder i Europa og Nord-Amerika og flommer med store ødeleggelser blant annet i Tyskland og Belgia. Etter valget har det også kommet en ny FN-rapport om hvor verden er på vei med de nasjonalt fastsatte klimamålene hos medlemslandene i Parisavtalen. Den viser at vi ikke kommer til å klare 1,5-gradersmålet, selv om medlemslandene oppfyller sine innmeldte mål. FNs generalsekretær António Guterres

advarer om at verden nå ser ut til å være på vei mot 2,7 graders oppvarming. Det vil i så fall være «katastrofalt», ifølge generalsekretæren. Generalsekretæren legger til: «Det på tide å slutte å ignorere forskningen og lytte til kravene fra folk over hele verden.»

Men akkurat på dette punktet, i overgangen fra forskningen til handling, til kravene om de konkrete løsningene, ligger hunden begravet. Hvis karbonbudsjettet virkelig skal være «like viktig for en kommende regjering som pengebudsjettet», slik Barth-Eide skriver, hva mener han med det? Skal det telle like mye for beslutningene og prioriteringene som tas? Får vi handlingsregler for hvor mye utslipp vi kan godta i neste statsbudsjett? Jonas Gahr Støre har uttalt at «klima skal være en ramme rundt alt» (Dagens Næringsliv, 3. september). Det er et nødvendig utgangspunkt for å løse klimakrisen. Men vi er bekymret for at når politikken skal utmeisles i praksis, blir «ramme for alt» liggende som en tanke et sted i bakhodet, og ikke som en styrende ramme for den raske omstillingen et olje- og gass-eksporterende land som Norge desperat trenger.

Barth-Eide er som kjent Arbeiderpartiets miljø- og energipolitiske talsperson. Vi vet godt at det finnes stemmer i Arbeiderpartiet, som det vil være i den nye regjeringen, som vil være villige til å ignorere mer av bærekraftsforskningen enn det han vil. Men også Barth-Eide kronikk er et eksempel på at «det grønne skiftets» viktigste ramme ikke er klimakrisen eller bærekraftskrisen i videre forstand, men «Norges økonomiske klimarisiko». Likeledes, når «alt vi gjør framover nå, må stresstestes opp mot Parisavtalens mål», så fremhever han dette ikke «bare» som klimapolitikk, men som «moderne økonomisk styring.»

Dermed blir vi på ny bekymret. Innebærer «moderne økonomisk styring» å bygge en plan-

«Den nye regjeringen har muligheten til å gå inn i historieboekene som den regjeringen som ledet en vellykket omstilling til bærekraft.»

lagt omstilling vekk fra fossil energi på planetens tålegrenser, eller gir Barth-Eide her en innrømmelse til oljeindustriens versjon av en «stresstest», altså om det finnes rom for den norske «rene» oljen og gassen, i et 1,5 graders scenario?

Hva skal styre den faktiske politikken?

Likevel vi vi gjerne avslutte slik vi begynte, som forventningsfulle mer enn som bekymrede forskere ovenfor den påtroppende regjeringen. Å skape nye jobber som samtidig kutter utslipp høres til forveksling ut som kravet om 100 000 nye klimajobber, et krav som faktisk fikk tilslutning av ganske mange fagforeninger og miljøorganisasjoner midt under oljekrisepakken i juni i fjor. Vi ser nå tilløp til et krafttak for å satse mye mer på fornybar energi, og vi syns Barth-Eide har et poeng i at den mye omtalte IEA-rapporten om å begrense leting etter olje og gass også tar til orde for «massiv utbygging av vind- og solkraft både til lands og til havs».

Men igjen er spørsmålet hva som skal styre valget av den faktiske politikken. Vil definisjonene av hva som er «grønne arbeidsplasser», følge en økonomisk logikk om hva som (en gang i framtiden) kan bli like lønnsomt som olje? Eller vil regjeringen tørre å la forskningen om hva slags jobber som gir raskest kutt i utslipp, styre prioriteringene? Altså ikke gå inn i øvelsen om å plukke vinnere i økonomisk forstand, men å satse på de arbeidsplassene vi vet vil gi raske utslippskutt – og samtidig gjøre det på en måte som fremmer bærekraftige samfunn innenfor planetens tålegrenser.

Vår oppfordring til den nye regjeringen

Bærekraftsvitenskapen fortsetter å utvikle seg, slik forskning skal gjøre. Vi vet imidlertid mer enn nok til at vi har et grunnlag for en mer systemisk tilnærming til overordnede politiske mål.

Regjeringen kan og bør velge å bygge på en forskningsbasert plattform for omstilling til et bærekraftig Norge som bidrar til en bærekraftig verden. Det betyr en redefinering av forholdet mellom økonomi, samfunn og miljø, hvor planetens tålegrenser settes rammen. Andre politiske og verdimeslige mål – som god økonomi, sosial trygghet, livskvalitet og fremgang for enkeltpersoner og samfunn – er avhengige av at vi sikrer forutsetningene for stabile livsforhold for mennesker på planeten. Og samtidig må de grunnleggende sosiale kriteriene for det gode liv – det fungerende samfunn – sette rammen innenfor dette for all økonomisk aktivitet.

Dette fordrer nytenkning på alle områder – fra energi via industri og landbruk til skatt og velferd. Dette er krevende og skremmende. Samtidig er mulighetene spennende og inspirerende. Den nye regjeringen har muligheten til å gå inn i historiebøkene som den regjeringen som ledet en vellykket omstilling til bærekraft.

Gjesteskribentene skriver sant og subjektivt om forskning. De faste gjestene er John Peter Collett, **Helga Eggebø**, Oddveig Storstad og Lorenz Khazaleh.

Opprykk eller nedtrykt

Vekene etter sommerferien har eg jobba med søknad om opprykk til forskar 1. I oppdragsbransjen har me vår eigen versjon av professor-tittelen, der kravet om undervisningserfaring er erstatta med eit krav om prosjekterfaring og formidling.

Allereie tidleg i 20-åra, som bachelorstudent ved Universitetet i Bergen, sette eg meg ambisiøse mål: Eg skulle bli «professor med raude dreadlocks før eg fylte 40 år». På den tida hadde eg hennafarga hår tvinna saman i dreadlocks, og dei hadde eg tenkt å ha til min døyande dag. Nokre år seinare hadde eg fått meg ein trøkk og to – helsing livet – og hadde klipt håret og lagt den ambisjonen på hylla.

Men no, nesten 20 år seinare, sit eg altså her med denne opprykkssøknaden nesten klar. Det har vore ein seig skriveprosess.

Eg byrja med å lesa eit par opprykkssøknader eg hadde fått lov til å sjå på, for å få eit grep om sjangeren. «Dei har fått til så uendeleg mykje meir bra og viktig enn eg», tenkte eg då eg las. Då eg deretter sette meg ned for å skriva, så var det som om den indre kritikaren allierte seg med alle dei ytre kritikarane eg har treft på i mi tid i academia og messa: «Synest du det er noko særleg, det du har fått til? Kven bryr seg om dette? Du er ikkje best eingong!»

Det var openbert berre å bita

tennene saman. Eg kutta ned skrivetida mi til maks éin time kvar morgon. Eg slapp å plagast meir enn den første timen på dagen. Så fekk det berre ta den tida det tar.

Åra har gått, og mange av dei eg har studert med, har etter kvart fått faste jobbar som førsteamanuensis eller professor, og har ansvar for masse studentar og store internasjonale forskingsprosjekt. Ein gong var me kanskje unge og lovande. No er mange av oss – ofte etter mange år med mellombels tilsetting og kortvarig finansiering – nokså etablerte forskarar.

Men på vegen har me gjerne vore gjennom runde på runde med vurderingsprosessar der ein komité av meir eller mindre velvillige fagfellar skal vurdere alt ein har gjort. Titt og ofte hender det at sjølv dei mest dyktige og driftige er «veiet og funnet for lett». Førre gongen eg søkte ein jobb til dømes, var vurderinga skriven etter denne formelen: «Eggebø has [sett inn litt moderat skryt], HOWEVER [sett inn nedvurdering].» Det går alltid an å finna ein stad å pirka, ein stad der du veit det gjer vondt.

Det er ikkje det at ein ikkje får gjort mykje spennande og lystprega arbeid i mellombels stilling også. Ein veit jo at det stort sett ordnar seg. Men eg noterer meg at det gjer ein stor skilnad å ha ei fast og trygg stilling og vera ferdig med desse stadig tilbakevendande vurderingssituasjonane.

AV HELGA EGGEBØ,
seniorforskar ved
Nordlandsforskning

Ein ting er at ein ikkje lenger må «tenka strategisk» for å finpusse på ein stadig meir imponerende CV. Men det viktige er den meir grunnleggande kjensla av tryggleik. Kanskje litt som å endeleg får permanent opphaldsløyve etter ei årrekke med stadig nye søknader om fornya mellombels opphald?

Som professor eller forskar i ved den institusjonen ein ønskjer å jobba ved, har ein nådd toppen av stillingshierarkiet. Det gjev rom for å senka skuldrene, pusta rolegare, tenka lange tankar, forska og skriva på det ein har lyst til, det som gjev mening, og det som betyr noko. For dei av oss som er i den situasjonen, gjeld det å nytta seg av den tryggleiken og fridomen til å vera litt rausare med seg sjølv og andre. Eg trur at både livet og forskinga blir betre av det.

«Det går alltid an å finna ein stad å pirka, ein stad der du veit det gjer vondt.»

Trenger vi en tillitsreform i høyere utdanning?

Det er sikkert mulig å redusere omfanget av rapporteringer, men det er vanskelig å se for seg at man skal gå helt bort fra prinsippene om mål- og resultatstyring, skriver Kristin Vinje.

TILLITSREFORM: Stortinget behandlet i våres den såkalte styringsmeldingen (Styring av statlige universiteter og høyskoler), som handler om hvordan man skal styre universitetene og høyskolene fremover. Meldingen gir et klart signal om at regjeringen ønsker å styre mer i det store og mindre i det små, altså mindre detaljstyring. Men, hva betyr det, og hvor-

AV KRISTIN VINJE,
direktør i Nokut

dan henger dette sammen med opplevelsen av høyt styringstrykk i sektoren og et uttrykt behov for en tillitsreform fra flere hold?

Flere av de politiske partiene og

Forskerforbundet har tatt til orde for at det trengs en tillitsreform i høyere utdanning, der mindre rapportering og færre resultatmål er to av komponentene. Dette kan vi også lese om i Forskerforums nylig publiserte artikkel om styring av utdanningssektoren. Men hvordan står det egentlig til med tilliten i Utdannings-Norge? Har vi et system som legger til rette for at institusjonene får tilstrekkelig handlingsrom? Og hva skal til for å sikre utdanning i hele landet av best mulig kvalitet?

Kvalitetsreformen: sin tids tillitsreform

For å svare på dette er det naturlig å se tilbake til 2003, da kvalitetsreformen i høyere utdanning ble innført. Kvalitetsreformen var på

mange måter sin tids tillitsreform, da den ga norske universiteter og høyskoler større faglig og organisatorisk frihet. Vi gikk fra en stor grad av detaljstyring av de høyere utdanningsinstitusjonene til mer overordnet og dialogbasert styring. Kvalitetsreformen bidro til at vi innen høyere utdanning fikk et system for tilsyn, akkreditering og evaluering. Nokut (Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen) ble opprettet som et uavhengig kvalitetssikringsorgan for å påse at utdanningskvaliteten ble ivarettatt. Det ble innført resultatbasert finansiering, ny gradsstruktur (bachelor, master og ph.d.) og forbedrede systemer for studentveiledning og oppfølging. Selv om mye har skjedd siden reformen

Monografiens fortrinn

Monografiformatet bør bli ny mal for doktoravhandling, skriver Leiv K. Sydnes, som peker på tre fortrinn sammenlignet med artikkelbaserte avhandlinger.

PUBLISERING: I Forskerforum nr. 7/2021 er det en artikkel om monografien som format for doktoravhandling. Artikkelen tar utgangspunkt i et intervju med Laura Maria Führer, som leverte inn doktoravhandling i monografiformat like før sommeren. Det er tydelig at hun fra flere hold møtte mangel på forståelse for å ha vraket artikkelformatet, og grunnen til dette blir utdypet av Kristin Solli og Lynn Nygaard, som har gitt ut bok om å skrive avhandling i samfunnsfag og humaniora.

En modell fra MIT

Hovedinntrykket som fester seg, er at monografiformatet er uegnet for å publisere forskningsresultater fra mange fagfelt på skikkelig måte og til hinder for å lære skriving og publisering av artikler i vitenskapelige tidsskrifter. Begge deler er jeg uenig i. Ved riktig valg av monografivariant vil artikkelskriving bli en del av opplæringen, samtidig som negative resultater, som i det

AV LEIV K. SYDNES,
professor emeritus,
Bergen

store og hele ikke blir presentert skikkelig i vitenskapelige artikler, kan bli omtalt på fagmessig vis.

Selv har jeg brukt en monografivariant hentet fra Massachusetts Institute of Technology (MIT) som mal for mine doktorstudenter i organisk kjemi i mer enn 40 år. I hoveddelen presenteres positive og negative resultater side om side med samme grundighet i kapitler som bygger på hverandre, og i et appendiks er det som oftest minst én publisert artikkel og ett manuskript. Hoveddelen og manuskriptet er det kandidaten som skriver under adekvat veiledning, mens veileder og eventuelle samarbeidspartnere er mer involvert i artikkelskrivingen og publiseringsprosessen. I eksperimentelle fag som kjemi inneholder artiklene

ofte bidrag fra flere studenter som dermed blir medforfattere, og legges bare artikler til grunn, blir det fort uklart i hvilken grad de forskjellige forfatterne har bidratt. På disputasen er det derfor hoveddel og manuskript(er) som står i fokus, samt i hvilken grad kandidatens resultater er korrekt presentert i artikkelen/artiklene.

Uklart resultat – ingen artikkel

Etter min mening er det i alle fall tre vesentlige ulemper med artikkelbaserte avhandlinger. Den viktigste er at godt planlagte og gjennomførte forsøk som ikke gir klare resultater, i det store og hele ikke blir dokumentert i tidsskriftartikler i det hele tatt. Resultatene av slike forsøk blir dermed værende i primærjournalene og forsvinner raskt fra det vitenskapelige fundamentet for videre forskning, noe som er svært beklagelig siden nye oppdagelser er begravd i resultatene av forsøk som mislykkes til tross for at de er basert på det fremste av relevant kunnskap. I en monografi er det derimot rikelig med plass til presentasjon av slike resultater, noe vitenskapen vil kunne tjene på. En bieffekt av en slik praksis er at det blir nødvendig å henvise til monografiavhandlingen når artikler skal publiseres, og det vil bidra til å fjerne støvet fra dem.

Grundigere skriveopplæring

En annen fordel med monografiformatet er at skrivingen kan starte når prosjektarbeidet begynner. Dette gir et godt grunnlag for en mye grundigere skriveopplæring

enn hva skriving av artikler gjør. Mange samtaler med doktorstudenter i inn- og utland har avdekket 1) at mange får svært lite skriveopplæring og 2) at mange som ikke har engelsk som morsmål, bidrar lite til skriving av artikler på engelsk. Hvis doktoravhandlingen består av tre–fire slike artikler og en relativt kort sammenfatning på engelsk, blir dermed grunnlaget for å bedømme doktorarbeidet uriktig og totalinntrykket feil.

Hindrer ambisiøs forskning

En tredje fordel med monografien som avhandlingsform er at prosjekter med større fallhøyde kan settes i gang. Med et treårig studieløp som inkluderer ett semester med forskjellige utdanningsaktiviteter, mener jeg det er åpenbart at når det skal produseres tre–fem vitenskapelige publikasjoner som studenten skal skrive mye av selv, blir det for lite tid igjen til å drive forskning på høyt nivå. Resultatet blir enklere doktorgradsprosjekter som «garantert» vil gi det nødvendige antallet publikasjoner, med en senkning av ambisjonsnivået som resultat. Dette er et viktig eksempel på hvordan publikasjonsformatet påvirker forskningen, noe Solli er inne på i artikkelen og som forskningen ikke er tjent med.

Konklusjon: Monografiformatet, i en variant som inkluderer innføring i artikkelskriving basert på resultater fra doktorarbeidet, bør bli ny mal for doktoravhandling her i landet. Det vil både forskningen og forskerutdanningen tjene på. ●

«En tredje fordel med monografien er at prosjekter med større fallhøyde kan settes i gang.»

ble innført for snart 20 år siden, mener jeg at denne organiseringen i hovedsak har tjent oss vel.

Organiseringen gjør at utdanningsinstitusjonene i stor grad kan opprette nye studietilbud uten å søke godkjenning hos myndighetene. Med friheten kommer også et ansvar: Institusjonene må selv forsikre seg om at studiene de vil opprette, tilfredsstiller nasjonale kvalitetskrav fastsatt av Kunnskapsdepartementet og Nokut. Utdanningsinstitusjonene må også føre intern kontroll med at alle eksisterende studier tilfredsstiller de samme kravene. Det betyr at studentene og samfunnet rundt kan ha tillit til at utdanningen som tilbys, er av god kvalitet.

Mer selvbestemmelse, mindre detaljstyring

Siden implementeringen av kvalitetsreformen kan vi grovt sett si at Kunnskapsdepartementet har styrt de høyere utdanningsinstitusjonene gjennom lov, statsbudsjett og tildelingsbrev, styringsmøter og dialog, samt innføring av individuelle utviklingsavtaler.

Kvalitetsreformen har altså medført større selvbestemmelses-

rett og mindre detaljstyring enn hva tilfellet var før reformen ble innført tidlig på 2000-tallet. Men hva så med utdanningskvaliteten? Basert på evalueringer av reformen, flere forskningsrapporter og erfaringsbasert kunnskap er det lite som tyder på at selve kvaliteten i utdanningen har løftet seg merkbart.

I etterkant av kvalitetsreformen har myndighetene gjort flere grep for å styrke og videreutvikle utdanningene, blant annet gjennom strukturreformen, der flere institusjoner ble slått sammen til færre og større enheter. Regjeringen har også fremmet flere stortingsmeldinger for å styrke kvaliteten samt innført langtidsplaner for forskning og høyere utdanning. Dette kan sees på som en mer «soft» måte å styre universiteter og høyskoler på.

Mye styring og rapportering

Når styringsmeldingen nå signaliserer mer overordnet styring av sektoren, er det bra. Det burde være et godt utgangspunkt for en ytterligere tillitsbasert styring. Spørsmålet er om vi trenger en reform, og hva det egentlig skal bety. Det er sikkert mulig å redu-

«Kvalitetsreformen var på mange måter sin tids tillitsreform»

sere omfanget av rapporteringer, men det er vanskelig å se for seg at man skal gå helt bort fra prinsippene om mål- og resultatstyring, selv om man kan forbedre måten det gjøres på. Samtidig må politiske myndigheter være varsomme med å introdusere stadig nye foringer for hva man vil oppnå gjennom UH-sektoren.

Det er nok fremdeles mange i UH-sektoren som opplever styrings- og rapporteringstrykket som stort, og da kanskje særlig profesjonsutdanninger som eksempelvis lærerutdanningen. For høy grad av sentral detaljstyring av utdanningenes innhold kan ha en negativ effekt på institusjonenes arbeid med pedagogisk og faglig utvikling, og dermed også potensielt på kvalitetsarbeidet. Nokut har tidligere pekt på at utstrakt bruk av rammeplaner begrenser den faglige friheten til institusjonene, at de hemmer nytenking, og at de delvis er i utakt med utviklingen i arbeidslivet.

Å bevare tilliten

Uansett hvordan styringen av sektoren skal være i fremtiden, er det viktig å ta vare på kjernen av det tillitsbaserte systemet vi har etablert, der institusjonene har fått større både faglig og organisatorisk frihet samtidig som vi har etablert gode mekanismer for å sørge for kvalitet i utdanningen. Det bidrar til at befolkningen kan ha tillit til at utdanningen i Norge holder en viss kvalitet.

Det er også verdt å reflektere over den muligheten vi har i et lite land som Norge til faktisk å kunne utøve en strategisk dialog med hver enkelt høyere utdanningsinstitusjon er et nasjonalt fortrinn. Tatt i betraktning alle reformene som har blitt implementert siden 2003 og fram til i dag, er det bemerkelsesverdig sett i et internasjonalt perspektiv hvor lite støy det har vært rundt implementeringen av disse. Det lover også godt for framtiden, slik at tilliten kan bevares og at utdanningsinstitusjonene vil fortsette arbeidet med å utvikle kvaliteten i utdanningene. ●

SAVNER DU EN GOD METODEBOK?

Denne fargerike bokserien består av korte introduksjonsbøker i ulike emner innen kvalitativ forskningsmetode. Bøkene retter seg mot studenter, og er skrevet av erfarne forskere og spesialister på feltet. Les mer på cda.no.

ÇAPPELEN DAMM AKADEMISK

Renessanse for Munch

«Restaurering av Edvard Munchs malerier i Munchs atelier på Ekely i Oslo. Konservator Jan Thurmann-Moe bruker infrarøde lamper under arbeidet med et bilde av Benozzo Gozzoli (1420–1497).» Fotografiet er å finne hjå Digitaltmuseum.no, og sitatet er henta frå arkivteksten der.

No som det nye Munchmuseet snart skal opne, kjennest det rett å hugse både Edvard Munch (1863–1944) og konservatoren Jan Thurmann-Moe (1927–2018). Munch kjøpe sveitervillaen Ekely i 1916, og der budde han fram til han døydde. I 1940 testamenterte Munch kunsten sin til Oslo kommune. Kunstverk som tilhørde Munch, men var laga av andre kunstnarar, er framleis ein del av samlinga til Munchmuseet.

Thurmann-Moe var konservator for måleria til Munch heilt frå tida på Ekely. Munchmuseet på Tøyen var ferdig i 1963, og Thurmann-Moe var sjefskonservator der til han gjekk av i 1997. Jan Thurmann-Moe stod òg bak ei dokumentarutstilling over Munchs år på Ekely.

Fotografiet vist her er frå november 1958, og Jan Thurmann-Moe er altså i sving med å restaurere eit kunstverk av den italienske renessansemålaren Gozzoli.

Kjelder: Store norske leksikon, Munchmuseet.no, Dagsavisen 27.01.2013

Foto: Thorbjørn (Timmie) Skotaam / Arbeiderbladet / Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

Forsker i 2021 – når festtalene møter hverdagen

Vi ønsker velkommen til Forskningspolitisk seminar tirsdag 9. november 2021 på Radisson Blu Scandinavia Hotel, Holbergs plass, Oslo.

Alle er enige om at forskning og utdanning skal løse de store samfunnsutfordringene. Men har vi egentlig lagt til rette for at forskerne og underviserne kan gjøre jobben? På seminaret legger Forskerforbundet fram en egen forskermelding og NIFU presenterer funn fra prosjektet «Hvordan ser en forskerkarriere ut i 2021»? Sammen med de viktigste aktørene innen forskning og høyere utdanning, tar vi debatten om hva som skal til for at forskerne og underviserne virkelig kan lykkes.

Program og påmeldingsinformasjon finner du på forskerforbundet.no. Meld deg på innen 26. oktober for å få plass i konferanselokalet. Seminaret vil også bli strømmet.

Krever løft i forskningsbevilgningene

– **Forskning er** samfunnsutvikling og samfunnsberedskap på samme tid. Den nye langtidsplanen må legge til rette for at vi bruker en større andel av samfunnets ressurser på forskning, sier Forskerforbundets leder Guro Elisabeth Lind.

– Pandemien vi nå legger bak oss har vist hvor avhengig samfunnet vårt er av sterke forskningsmiljøer som driver grunnforskning med et langsiktig perspektiv. Klimakrisen og den grønne omstillingen vil bare forsterke dette bildet. Vi må rett og slett bruke en større del av samfunnets ressurser på forskning, sier Lind. Hun peker på at situasjonen de siste statsbudsjettene har vært motsatt.

– Trenden de siste statsbudsjettene har vært at veksten i forskningsbevilgningene

har vært klart lavere enn veksten i statsbudsjettet som helhet. Forskningen har vært nedprioritert. Dette har ikke Norge råd til. Vi taper i kappløpet med landene rundt oss, vi mangler kraft i den grønne omstillingen, og vi svikter den langsiktige samfunnsberedskapen, sier hun.

Innstillinger Kristian Mollestad som ny nestleder

Valgkomiteen i Forskerforbundet har lagt frem sin innstilling til nytt hovedstyre for perioden 2022–2024. Leder Guro Elisabeth Lind tar gjenvalg, og innstilles av valgkomiteen for en ny periode.

Dagens nestleder Kristin Dæhli tar ikke gjenvalg, og valgkomiteen foreslår at hun erstattes av Kristian Vilhelm Eger Mollestad (bildet). Mollestad arbeider i dag som forhandlingssjef i Presteforeningen, men har i mange år vært tillitsvalgt for Forskerforbundet ved Universitetet i Oslo. Han var også medlem av hovedstyret i perioden 2016–2018.

Også førsteamanuensis Kristin Lofthus Hope (HVL), professor Kristian Steinnes (NTNU) og førsteamanuensis Hugues Verduire (UiT) er foreslått som nye medlemmer av hovedstyret, mens Sebastian Eiter (NIBIO) og Belinda Eikås Skjøstad (UiO) er innstilt til sin andre treårsperiode som styremedlemmer.

Forskerlønna sakker akterut

Institutt for samfunnsforskning har lagt frem rapporten «Lønns- og karriereutvikling blant høyt utdannede i Norge, 2004–2019», som er utarbeidet på oppdrag fra Forskerforbundet. Rapporten viser at forskere som er ansatt i staten tjener mindre enn andre høyt utdannede i offentlig og privat sektor, og har hatt dårligere lønnsutvikling de siste fem årene.

Vitenskapelig ansatte i den statlige universitets- og høyskolesektoren har et betydelig lavere lønnsnivå enn de andre forskergruppene, særlig etter 2009. Forskerforbundets leder Guro Lind mener funnene i rapporten burde bekymre politikere, institusjonsledere og alle andre som er opptatt av forskning og høyere utdanning.

– Spørsmålet mange forskertalenter vil stille seg hvis de leser denne rapporten, er hvorfor de skal bruke årevis på å kjempe om en fast stilling i akademia, når også lønnsutviklingen er betydelig bedre andre steder, sier Lind.

Sulten på et sikkerhetsnett? Vi spanderer!

Nå er det ekstra lurt å melde seg inn i Forskerforbundet. Alle nye yrkesaktive medlemmer får nemlig gratis medlemskap ut året. Tilbudet gjelder fra 20. september 2021. Nye medlemmer får også den obligatoriske forsikringen, som består av livsforsikring, uføreforsikring, kritisk sykdomsforsikring og ulykkesforsikring, gratis i samme periode. Verv en kollega i dag og få vervepremie i form av gavekort.

Nye navn i sekretariatet

Vi har fått to nye rådgivere i Organisasjonsavdelingen i sekretariatet: Gisle Fuhr og Rita Kvæl er begge ansatt i ett års vikariat, for hhv. Synne Freberg og Renate Storli. Gisle startet 1. september og Rita startet 1. oktober.

Gisle Fuhr kommer fra stipendiattstilling ved Norges Musikkhøgskole og har i tillegg erfaring fra arbeid og verv i fagforeningen Creo og Norsk forening for musikkterapi.

Rita Kvæl har tidligere vært ansatt i Forskerforbundet som medarbeider på Medlemservice. Hun har også erfaring blant annet fra Revisorforeningen hvor hun har jobbet i fem år som kurskoordinator.

Fakta om Forskerforbundet

- **Forskerforbundet** er landets største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.
- **Forskerforbundet** har 24 000 medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannede.
- **Forskerforbundet** arbeider for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.

Kurs og seminarer

Tillitsvalgtopplæring og seminarvirksomhet tilhører vår kjerneaktivitet, og er en viktig forutsetning for arbeidet i Forskerforbundet.

Høsten 2021 tilbyr vi igjen en del kurs med fysisk oppmøte, samtlig som vi fortsetter med mange digitale kurs. Alle med verv i lokallag og foreninger kan melde seg på våre kurs og seminar.

Følg med på våre nettsider for oppdatert kursprogram: forskerforbundet.no/kurs.

Verv en kollega

Kjenner du noen som kan bli medlem i Forskerforbundet? Verv en kollega i dag og få vervepøng som kan tas ut i form av gavekort. Jo flere du verver, jo mer får du i premie: 500 kr. for ett nytt medlem, 1 500 kr. for to, og deretter 500 kr. for hvert ekstra medlem du verver. På Min side finner du oversikt over dine vervinger og din poengsaldo.

**FORSKER
FORBUNDET**

Følg oss!

facebook.com/forskerforbundet
twitter.com/Forsker

@forskerforbund

Scholars at Risk – ten years of protecting academic freedom

The Norwegian section of Scholars at Risk marks its 10 years anniversary.

– The work of SAR should inspire us all to do more to protect academic freedom, Guro Lind says.

Scholars at Risk (SAR) is a worldwide network of academic institutions monitoring attacks on higher education, offering safe havens to academic human right activists, and promoting academic freedom and human rights. The Norwegian Section of SAR was launched in 2011. All Norwegian universities, as well as several public and private HEIs, are members. In addition, the Norwegian Association of Higher Education Institutions (UHR), SAIH, and Forskerforbundet/The Norwegian Association of Researchers (NAR) are associated members.

Guro Lind, president of NAR, is inspired by SARs work.

– The SAR model provides real protection for human rights activists under severe threat. Between 20 and 30 scholars have been hosted by Norwegian institutions since the start of SAR-Norway in 2011. These are academics who could have faced brutal consequences without the assistance of SAR, Lind says.

She recently joined a panel discussion on the protection of academic freedom, hosted by SAR, where she addressed possible threats to academic freedom from a Norwegian perspective.

– Compared to most parts of the world, Norwegian researchers are extremely privileged. There are no violent attacks or political persecution against scholars here. But there are developments we should be aware of, even in democratic European countries, Lind says.

One of them, according to Lind, is the growing use of precarious work.

– The extensive use of temporary positions and precarious work is a main worry for us. Researchers with a safety net and decent working conditions are more likely to take risks, challenge established truths, and speak up against problematic policies or working conditions. This also accounts for external funding in general, with short time-horizon and sometimes with strings attached, Lind remarks.

And even in Norway, politics can interfere with research.

– A well-known example is from 2016, when Minister of Fisheries Per Sandberg, received a lot of criticism when he said that the Institute of marine research must be a business-friendly institute, and share the ambitions the government have for the aquaculture industry. There is a tendency of increased political interference and steering of research priorities, that we should be aware of, according to Lind.

So what can be done? Lind wants improvements both at the institutions, and in the legislation.

– The protection of academic freedom should be strengthened both in the Universities Act and in the Constitution. The rights and predictability for those hired on external funding should be secured. Basic, public funding should be increased. The institutions should be even more concerned with safeguarding academic freedom and invite all employees and students to thorough conversations about the content and meaning of academic freedom. And finally, we should all continue to support the important work done by Scholars at Risk, Lind concludes.

FOTO: JUIA LOGE

The Terrence Karran Survey

- In 2015, professor Terrence Karran conducted a survey among academics in higher education in Europe. The results were alarming.
- More than 35 % agreed that their individual academic freedom had declined in recent years.
- 60 % claimed that public respect for academics had declined over the decade.
- 65 % agreed that applying for funding stopped them from choosing topics that their academic instincts told them were worthwhile.

Guro Elisabeth Lind, president of Forskerforbundet/The Norwegian Association of Researchers, wants to do more to protect academic freedom.

Forskningspolitikk, takk!

Høstens valg ble et klimavalg. Eller – høstens valg *handlet* i hvert fall i stor grad om den globale klimakrisen og hva vi i Norge må gjøre for å kutte våre utslipp i tråd med forpliktelsene i Paris-avtalen. Uansett partitilhørighet kan de aller fleste av oss være enige om at det neste tiåret vil være preget av behovet for en gjennomgripende og svært kompleks grønn omstilling av norsk økonomi og samfunnsliv.

Forskningen som forsvant

Til tross for denne enorme nasjonale og globale samfunnsutfordringen *handlet* høstens valg i oppsiktsvekkende liten grad om forskning. Hvor ofte hørte du Støre, Solberg, Vedum eller Lysbakken snakke om behovet for økte forskningsinvesteringer? Det falt kanskje noen fraser på et universitets- eller bedriftsbesøk, men i den nasjonale debatten var temaet fullstendig fraværende. Samtidig som forskning, utdanning og innovasjon er helt avgjørende for det grønne skiftet, omstillingen til nye næringer og utviklingen av fremtidens velferdsstat, gis forskningspolitikken tilnærmet null politisk oppmerksomhet. Forskningspolitikken var valgkampens store hull.

Noe av skylden for dette må vi som jobber med forskning og høyere utdanning, ta selv. Vi må bli flinkere til å sette våre saker på dagsordenen og kreve tydelige svar av politikkerne. Men noe av årsaken tror jeg også ligger i forskningspolitikken natur. Forskning og utdanning er langsomme prosesser. Et kutt i forskningsbudsjettene viser seg ikke uka etter. Et løft i forskningsbudsjettene likeså. Ny forskning reiser seg ikke som et signalbygg. Du ser den ikke på vei til jobb. Du oppfattes ikke som en handlekraftig statsråd hvis du prioriterer forskning. Selv om det burde være slik.

Behov for et forskningsløft

For lite vil rent faktisk bety så mye for Norges framtid som forskning. Uten en satsing på forskning i dag vil vi være mye dårligere rustet til å lykkes med det grønne skiftet og omstillingen til nye næringer. Samfunnsberedskapen vår, som vi så tydelig har sett betydningen av det siste året, vil svekkes. Det burde være en selvfølge for alle ansvarlige politikere å se verdien av et forskningsløft. De siste statsbudsjettene har dessverre ikke prioritert forskning. Veksten i forskningsbudsjettet har vært lavere enn veksten i statsbudsjettet som helhet. En lavere andel av samfunnets ressurser har altså blitt prioritert til forskning. Nå må pila snu.

Forventninger til ny regjeringsplattform

Når jeg skriver dette, legger vi i Forskerforbundet siste hånd på våre krav til en ny regjering. I innspillet vi vil sende de tre rødgrønne partiene før deres sonderinger, er det første kravet en vekst i forskningsbevilgningene. Vi forventer at den offentlige forskningsinnsatsen trappes opp mot 1,5 prosent av norsk BNP. Videre forventer vi at en høyere andel av forskningsbevilgningene gis som frie grunnbevilgninger. Både universiteter, høyskoler og forskningsinstitutter må gis mer langsiktige og forutsigbare rammebetingelser for å sikre grunnforskningen gode vilkår. Så må den mislykkede «ABE-reformen» avsluttes. Den har ført til store kutt i det uerstattelige administrative støtteapparatet, og gitt forskere og undervisere mindre tid til å forske og følge opp studentene.

AV GURO ELISABETH LIND,
leder i Forskerforbundet

«Forskningspolitikken var valgkampens store hull»

En ny regjering må legge til rette for at forskning blir en tryggere og mer attraktiv karrierevei. Bruken av midlertidige ansettelser må ned, og postdoktorordningen må strammes inn og brukes etter intensjonen. Studieplasser må fullfinansieres for å sikre studiekvaliteten. Museumsmeldingen må følges opp for å ta vare på forskningspotensialet ved museene. Hele bredden i Forsknings-Norge må mobiliseres for å utnytte til fulle de ressursene Kunnskaps-Norge har.

Tillitsreform

Sist, men ikke minst, krever vi en tillitsreform i kunnskapssektoren. Dette har alle de tre rødgrønne partiene signalisert støtte til, og tatt inn i sine stortingsprogrammer. En tillitsreform må redusere mål- og resultatstyringen i offentlig sektor, begrense rapporteringen og gi større tillit og frihet både på institusjonsnivå og individnivå. Institusjonene må få økt autonomi, og de ansatte må få økt faglig handlingsrom. Finansieringen må bli mindre konkurransebasert gjennom økte grunnbevilgninger, og de ansatte må sikres større medbestemmelse og medvirkning på arbeidsplassen sin. Sammen med økte forskningsbevilgninger, kan en tillitsreform bety en ny giv i norsk forskning og høyere utdanning. Det trenger vi når vi sammen skal få fart på det grønne skiftet. En ny rødgrønn regjering må gripe sjansen og sette en ny og kraftfull forskningspolitikk på dagsordenen.

forsikring - trygghet for deg og dine

Kjøpt hytte i sommer?

Har du fått det beste tilbudet?

Visste du at som medlem i Forskerforbundet får du inntil 27 % rabatt på hytteforsikringen din?

Har du spørsmål eller ønsker å kjøpe forsikring?

Som medlem i Forskerforbundet har du tilgang til et eget forsikringskontor. Her møter du dyktige rådgivere som hjelper deg med å finne riktige forsikringer for deg.

Ta kontakt for en uforpliktende prat!